

ΕΡΕΥΝΑ

Μηνιαῖον Ἀνθρωπιστικὸν Περιοδικὸν
Διευθυντῆς Ἄγγελος Κασιγόνης
Ἔτος Ὀγδοὸν

Ἐπιμέλειαν ἔχει ὁ ἀναρτυχὸς
ἰ. π. κ. Σπ. ο. δε. κ. κ.
ἡ ἐπιμέλειαν ἔχει ὁ ἀναρτυχὸς
ἰ. π. κ. Σπ. ο. δε. κ. κ.
ἰ. π. κ. Σπ. ο. δε. κ. κ.

Νικ. Γ. Μαυροῦ, Ἰατροῦ

Ἀγνωτικὰ Δημολικὰ Τραγούδια

Βιβλιοθήκη
Γ. Γ. Κασσιγόνης
Καίνα 43
ἰ. π. κ. Σπ. ο. δε. κ. κ.
ἰ. π. κ. Σπ. ο. δε. κ. κ.
ἰ. π. κ. Σπ. ο. δε. κ. κ.

ἰ. π. κ. Σπ. ο. δε. κ. κ.

Γ. Γ. ΚΑΣΙΓΟΝΗΣ
ΚΑΙΝΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Α. ΚΑΣΙΓΟΝΗ

ΙΟΥΝΙΟΣ-ΙΟΥΛΙΟΣ 1934

Στήν ἀγαπημένη μου μισητή δεσποινίδα
'Ιουλίαν Γ. Νικολάου, γιά νά γνωρίσῃ τήν
ψυχή τοῦ λαοῦ τῆς χώρας αὐτῆς, πού
ἀγάπησα σάν δευτέρα μου πατρίδα.

Ν. Μ.

Λιγυστιακὰ Δημοτικὰ Τραγούδια

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

“Όλοι πιά παραδέχονται σήμερα πῶς γιὰ νὰ γνω-
ρίση καὶ μελετήση κανεὶς καλὰ τὶς πνευματικὲς, ψυχολο-
γικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις ἑνὸς λαοῦ, δὲν φθά-
νουν αἱ ἐπιστῆμες πού ἐξετάζουν τὴν ὕλική καὶ πνευμα-
τικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ γλωσσολογία δηλαδὴ, ἢ κοι-
νωνιολογία, ἢ μυθολογία, ἢ φιλολογία, ἢ ἀρχαιολογία,
ἀλλ’ ἀπαραιτήτως χρειάζεται, γιὰ τὴ συμπλήρωσι μιᾶς
τέτοιας μελέτης, νὰ γνωρίσωμε τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, τὶς
παραδόσεις καὶ τὶς προλήψεις τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, δηλαδὴ
μὲ μιὰ λέξι : τὴ λαογραφία του.

Ἄκριβῶς δὲ ἡ σπουδαιότης τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς
μᾶς ἐξηγεῖ πῶς τόσοι πολλοὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ λαο-
γραφικὰ θέματα σὲ ὅλες γενικῶς τὶς πολιτισμένους χῶ-
ρες, πῶς ἰδρύθησαν εἰδικὲς ἑταιρίαι, εἰδικὰ περιοδικὰ
καὶ ἔδρες ἀκόμη στὰ πανεπιστήμια.¹

1. Στὴν Ἑλλάδα ἔχομε τακτικὴ ἔδρα στὸ Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης καὶ ἔκτακτη στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Μεταξὺ τῶν ζητημάτων πού ἀπασχολοῦν τὴ λαογραφία, ξεχωριστὴ θέσι κατέχει τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, ἀφοῦ αὐτὸ εἶναι ἡ πρωτόγονη ἀσφαλῶς μορφή τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως, γιατί ἡ ἀρχὴ του θὰ ἦταν, ἀναμφιβόλως, σύγχρονη μὲ τὶς πρῶτες τοῦ ἀνθρώπου πνευματικὲς ἐκδηλώσεις.

Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, πού ὑπῆρξε ἡ κυριώτερη τέχνη τῆς πρωτόγονης ἀνθρωπότητος, εἶναι προικισμένον μὲ τέτοια ζωτικότητα πού ὄχι μόνο δὲν χάθηκε στὸ πέρασμα τῶν χρόνων, ὄχι μόνο δὲν τὸ παρέσυρε μαζί του τὸ ρεῦμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ πού εἰσεχώρησε παντοῦ καὶ πού τὸ ἀπορρίπτει σὰν κάτι ἀνάξιόν του, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον μάλιστα, ζῆ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνανεώνεται καὶ νὰ πλουτίζεται διαρκῶς, ἰδίως στὶς χῶρες ἐκεῖνες πού ὁ λαὸς δὲν ἔχει ἀκόμα μορφωθῆ.

Γι' αὐτὸ τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια δικαίως ἐθεωρήθησαν ἐθνικοὶ θησαυροὶ καὶ παντοῦ εὐρέθησαν ἐρευνηταὶ νὰ τὰ συνάξουν καὶ νὰ τὰ ἐκδώσουν.

Καὶ ἡμεῖς λοιπόν, πού ἀπὸ δεκαετίας ἀσχολούμεθα μὲ λαογραφικὰ θέματα, ἐζητήσαμε, μόλις ἐξεδώσαμε μιά συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς ἰδιαίτερας μας πατρίδος,¹ νὰ συνάξωμε καὶ τὰ τραγοῦδια τῆς Αἰγύπτου ὅπου ἐγεννήθημεν καὶ ἐζήσαμεν καὶ τὴν ὁποῖαν θεωροῦμεν δευτέραν μας πατρίδα.²

Ἡ πρώτη μας σκέψις τότε ἦτο, φυσικά, νὰ ζητήσωμε νὰ μάθωμε ποιοὶ ἔγραψαν πρὶν ἀπὸ μᾶς γιὰ τὸ ἴδιο αὐτὸ θέμα. Καὶ εὐρήκαμε, πράγματι, μὲ πολλὰς

1. «*Δωδεκανησιακὴ Λύρα*»—*N. Μαυρῆ καὶ E. Παπαδοπούλου* (Πόρτ-Σαῖτ 1928).

2. *Τὰ πρῶτα δημοτικὰ αἰγυπτιακὰ τραγοῦδια πού ἐδημοσιεύσαμεν ἦσαν στὸ περιοδικὸ Ἀλεξανδρείας «Πανόραμα»* (Σεπτέμβριος 1928).

δυσκολίες, δυο-τρεις μελέτες, ὄχι ὅμως καὶ μεγάλης σπουδαιότητος. Ἐνῶ δὲ ἀκόμα ἐξακολουθοῦσαμε τὰς ἐρεῦνας μας, ὁ διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῶν Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τοῦ Καΐρου, τὸν ὁποῖον εἴχαμε ἐρωτήσει σχετικῶς, μᾶς ἐθεβαίωσε ἐγγράφως (1 Δεκεμβρίου 1930) πὼς «δὲν ὑπάρχει συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Αἰγύπτου». Κι' ἔτσι διεκόψαμε κάθε βιβλιογραφικὴ ἔρευνα καὶ ἀρχίσαμε νὰ συνάζωμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ τὰ Αἰγυπτιακὰ δημοτικά τραγούδια, μέρος τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύσαμε σὲ γαλλικὴ γλῶσσα στὰ 1931, σ' ἓνα μικρὸ βιβλιαράκι ποῦ φέρνει τὸν τίτλο «Contribution à l'étude de la Chanson Populaire Egyptienne καὶ τοῦ ὁποίου τὸν πρόλογο ἔγραψε ὁ γνωστὸς σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Montpellier κ. L. Roussel.

Μετὰ τὴν ἔκδοσι τοῦ βιβλίου μας ἀνεκαλύψαμε καὶ ἄλλες ἐργασίες γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ποῦ ἐγράφησαν πρὶν ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ τίς ὁποῖες ἀγνοοῦσαμε πρὶν.¹ Τὸ σφάλμα ὅμως δὲν ἦτο δικό μας ἀλλὰ ὠφείλετο στὴν... ἐνημερότητα τοῦ Ὑπουργείου.

1. Agoub, *Mélanges de Littérature Orientale & Française* (Παρ. 1835 σελ. 1—60) — Bouriant, *Chansons populaires Arabes en dialecte du Caire d'après les manuscrits d'un chanteur des rues* (Παρ. 1893) — Czernak, *Ein Beitrag zur ägyptischen Beduinpoesie* (Wiener Zeitschr. für die Kunde des Morgenlandes 1912 σ. 253—262) — Falls, *Beduinen Lieder der lybischen Wüste* (Κάϊρον 1908) — Finbert, *Chansons populaires Egyptiennes* (Nouvel Age Avril 1912) — Kahle, *Totenklage im heutigen Aegypten* (Göttingen 1923) — Lane, *The Manners & Customs of the Modern Egyptians* (Λονδ. 1836, 2εφ. KZ) — Legrain, *Chansons populaires Egyptiennes* — Littmann, *Nenarabische Volkpoesie* (Βερολ. 1902) — Καὶ ἰδίως: Maspéro, *Chansons populaires* (Annales du Serv. des Antiquités Κάϊρον 1914) καὶ Schäfer, *Die Lieder eines ägyptischen Bauern* (Δειψ. 1903) καὶ σὲ ἀγγλικὴ μετάφρ. (Δειψ. 1904).

Εὐτυχῶς, καὶ μετὰ πού ἐμελετήσαμε τὶς συλλογὲς αὐτὲς παρατηρήσαμεν ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ 3—4 παραλλαγὲς τραγουδιῶν πού περιέχονται στὸ βιβλίον μας, τὰ ἄλλα εἶναι πρωτότυπα. Ἐνα μάλιστα ὁλόκληρο εἶδος τραγουδιῶν, αἱ «ἐπῳδαί», εἶναι τελείως ἄγνωστο ἀπὸ ὅλους τοὺς λαογράφους πού ἔγραψαν γιὰ τὴν Αἴγυπτο. Ἔχει δὲ καὶ ἕνα ἄλλο πλεονέκτημα ἢ δική μας συλλογὴ, ὅτι ἔγινε μὲ τραγούδια παρμένα ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ λαό, χωρὶς νὰ μεσολαβήσουν δηλαδὴ διερμηνεῖς καὶ γραμματεῖς ὅπως ἔγινε μὲ ἄλλους ἐρευνητάς.

Τὴ Συλλογὴ μας ἐκείνη ἔχομε ὡς θάσι καὶ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοσι, πού βλέπει σήμερα τὸ φῶς, χάρις στὴν ἐπιθυμία τοῦ φίλου διευθυντοῦ τῆς «Ἐρεῦνης».

Δὲν θὰ ἀποκρύψωμε τὶς δυσκολίες πού συναντήσαμε ἀμέσως ἀπὸ τὶς πρώτες στιγμὲς τῶν ἐρευνῶν μας καὶ τῶν ὁποίων μάλιστα τὴν πρώτη οὐδέποτε συναντοῦνε σὲ ἄλλες χῶρες οἱ λαογράφοι. Ἐξηγοῦμαι: Εἶναι γνωστόν, δηλαδὴ, πὼς γιὰ νὰ κάμη κανεὶς λαογραφικὲς ἀνασκαφὲς πρέπει ν' ἀπευθυνθῇ ὄχι στοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, στοὺς ὁποίους εἶναι πολὺ αἰσθητὴ ἢ ἐπίδρασις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ στὰ χωριά, καὶ μάλιστα στὶς γυναῖκες τῶν χωρικῶν, πού ἀποτελοῦν τοὺς τελευταίους θεματοφύλακας τῶν λαογραφικῶν θησαυρῶν.

Γιατὶ καὶ στὴν Αἴγυπτο, ὅπως παντοῦ, ἡ χωρικὴ σὰν ἄλλη Ἐστιάς Παρθένος, εἶναι ἡ μόνη πού διατηρεῖ ἀσβυστη τὴ φλόγα τῆς Παραδόσεως, καὶ στὴ μνήμη της πρέπει νὰ προστρέξῃ, ὅποιος θέλει νὰ ἀντλήσῃ τὶς λαϊκὲς προλήψεις καὶ παραδόσεις, πού φυλάσσονται ἐκεῖ μὲ μιὰ εὐλάβεια πού καταπλήσσει.

Ἄλλὰ στὴν Ἀνατολὴ γενικὰ, καὶ μάλιστα στὶς μουσουλμανικὲς χῶρες πού ἡ γυναῖκα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ κρύβεται ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν, αἱ κοινωνικὲς συνθηκὲς δὲν ἐπιτρέπουν στὸ λαογράφο νὰ μιλήσῃ μὲ

μιὰ γυναίκα τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα νὰ τῆς ζητήσῃ νὰ τοῦ τραγουδήσῃ!

Ἡμεῖς ἂν τὸ κατωρθώσαμε, τὸ ὀφείλομε στὸ ἰατρικό μας ἐπάγγελμα, πού μᾶς φέρνει σὲ καθημερινὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ λαό, καὶ ἤμπορέσαμε ἔτσι νὰ πείσωμε τίς, ἡλικιωμένες ἰδίως, γυναῖκες τῶν χωρικῶν, νὰ μᾶς εἰποῦν ὅτι ἤξευραν ἀπὸ προφορικὴ παράδοσι.

Ἄλλ' ἂν ἡ πρώτη αὐτῆ δυσκολία δὲν ἦταν τόσο πολὺ αἰσθητὴ γιὰ μᾶς, δὲν συνέβη ὁμως τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τίς ἄλλες δυσκολίες πού παρουσιάσθησαν ἀμέσως κατόπιν.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα, γιὰ μερικὰ εἶδη τραγουδιῶν, ὅπως τὰς «ἐπὼδός», ὑπεχρεώθημεν ν' ἀναλάβωμε μιὰ ἀληθινὴ πάλη μὲ ἀνθρώπους τῶν ὁποίων αἱ προλήψεις καὶ αἱ δεισιδαιμονίες δὲν τοὺς ἄφιναν νὰ μᾶς ἀνακοινώσουν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγνώριζαν.

Πῶς νὰ ξεχάσωμε τὴν ἐξορκίστρα ἐκείνην ἢ ὁποία ἀφοῦ μᾶς ὑπηγόρευσε ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ ξόρκια πού λένε γιὰ τοὺς «δαιμονιζομένους», ἦλθε τὴν ἄλλη μέρα μὲ κλάμματα, νὰ μᾶς πῆ ὅτι εἶδε τοὺς δαίμονας στ' ὄνειρό της, πού τὴν ἐβεβαίωσαν ὅτι: ἐπειδὴ τὸ ἀνεκοίνωσε, τὸ ξόρκι ἔχασε πιά γι' αὐτὴν τὴ δύναμί του, πρᾶγμα πού, ὅπως μᾶς ἔλεγε θὰ τῆς «ἔκοθε τὸ ψωμί της».

Καὶ πῶς νὰ μὴν ἀναφέρωμε καὶ τὸ παράδειγμα τῆς γυναικούλας ἐκείνης πού ἄμα τὴν παρακαλέσαμε νὰ μᾶς φέρῃ μιὰ «μοιρολογίστρα» ξαφνιάστηκε καὶ μᾶς ἐφώνασε: «Μὴ κακό σας! Τί τὴ θέλετε τέτοια γυναίκα; Δὲν ξέρετε πῶς ἡ παρουσία της φέρνει κακό;»

Δευτέρα δυσκολία γιὰ τὴν ὁποία καὶ ξαναγράφομε σὲ ἄλλο μέρος τοῦ βιβλίου ἦταν ἡ δυσκολία πού εὕρισκαμε νὰ καταλάβωμε ἀκριβῶς τὸ νόημα πολλῶν τραγουδιῶν, πού τόσες εἶχαν ὑποστῆ παραφθορὰς καὶ πα-

ραλείψεις, ὥστε νά μὴν τὰ ἐννοοῦν οὔτε αὐτοὶ ποὺ μᾶς τὰ ἔλεγαν!

Ἄλλη μεγάλη δυσκολία ἐπίσης ἦτο νά ξεχωρίσω με —καὶ μάλιστα προκειμένου γιὰ τὰ «ἐρωτικά τραγούδια» τῶν ὁποίων μεγάλη ὑπάρχει ἀφθονία— τὰ καθαρῶς «δημοτικά», ὅπως τὰ ἐννοεῖ ἡ λαογραφία, ἀπὸ τὰ «λαϊκὰ» τραγούδια.¹

Καὶ ἐρχόμεθα στὴ μετάφρασι. Ἡ λαογραφικὴ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ: κάθε ἐρμηνεῖα λαογραφικοῦ ὕλικου: ἀποδίδῃ τελείως καὶ ἀκριβῶς τὸ πρωτότυπο. Καὶ αὐτὸ ἀκολουθήσαμε στὴ γαλλικὴ ἔκδοσι τοῦ βιβλίου μας, ἀφοῦ ὄχι μόνο πιστὴ μετάφρασι ἐκάμαμε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ κείμενο ἐδώσαμε γραμμμένο φωνητικῶς μὲ λατινικὸς χαρακτῆρας, καὶ σὲ ἰδιαίτερο παράρτημα μὲ ἀραβικοὺς. Ἐκεῖ μπορεῖ νά ζητήσῃ ὅποιος θέλει τὴν πιστὴν μετάφρασι τῶν τραγουδιῶν. Στὴ σημερινή μας ὁμῶς μελέτη ποὺ δὲν ἀπευθύνεται σὲ εἰδικοὺς ἀλλὰ στὸ πολὺ κοινὸ ποὺ θέλει νά γνωρίσῃ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἐπροτιμήσαμε νά δώσωμε καὶ ἡμεῖς τ ρ α γ ο ὑ δ ι α, δηλαδὴ ἔμμετρος μεταφράσεις. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης θάχη μπροστά του ἕνα ἀληθινὸ τραγοῦδι, μὲ μέτρο, μὲ ρυθμὸ, μὲ ὁμοιοκαταληξία, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ πρωτό-

1. «Δημοτικά» τραγούδια λέγει ἡ λαογραφία ἐκεῖνα ποὺ ἐφθασαν ἴσα μ' ἐμᾶς χάρις στὴν προφορικὴ μόνο παράδοσι καὶ ποὺ, μὲ τὸν καιρὸ, πολλὰς ἔπαθαν τροποποιήσεις καὶ ἀλλαγές, μεταδιδόμενα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ἀπὸ ἐπαρχία σὲ ἐπαρχία, ἀπὸ χώρα σὲ χώρα. Κύριο χαρακτηριστικὸ των εἶναι ὅτι δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ ποιητὴς των, γιὰτὶ ἀποτελεῖ ἕνα ὁμαδικό, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἔργο στὸ ὁποῖο κάτι συνέβαλε ὁ καθένας, ποὺ τὸ συνεκράτησε καὶ τὸ μετέδωσε ὑστερα τροποποιημένο (φανουρίσματα, μοιρολόγια, δίστιχα, κλέφτικα κλπ.). Ἐνῶ «λαϊκὰ» εἶναι τραγούδια γνωστῶν ποιητῶν, ποὺ ἄρσαν πολὺ στὸ λαό, ὥστε νά μεταδοθοῦν παντοῦ γρήγορα καὶ νά γίνουν πράγματι λαϊκά. (Τὸ γελεκάκι, ὁ Μπαρμπα-Γιάννης ὁ Κανατᾶς κ.τ.τ.).

τυπο. Τώρα, θέβαια, αὐτὸ μᾶς ὑπεχρέωσε νὰ προσθέσω-
με πολλές φορές καὶ μερικές λέξεις γιὰ τὶς ἀνάγκες
τοῦ στίχου, ἀλλὰ μὲ σεβασμὸ πάντα πρὸς τὸ κείμενο
καὶ μὲ εὐλάβεια πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ πρωτοτύπου.

Γιὰ νὰ μπορέση δὲ ὁ ἀναγνώστης νάχη μιὰ ἰδέα
πιστῆς ἀποδόσεως, ἀφίσαμε σὲ πεζὴ μετάφρασι 20 τρα-
γούδια, ἐνῶ αἱ ἔμμετρος μεταφράσεις εἶναι 30 καὶ τῶν
ὁποίων αἱ 24 ἐγράφησαν ἀπὸ μᾶς.¹

Καὶ μιὰ τελευταία παρατήρησις : Αἱ βιβλιογραφι-
κὲς σημειώσεις πού θὰ βρῆ σὲ διάφορες σελίδες τοῦ
βιβλίου ὁ ἀναγνώστης, ἐγράφησαν γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέ-
ψουν νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ, ἂν θέλῃ, περισσότερα
καὶ θαυότερα τὰ διάφορα αὐτὰ θέματα. Εἶναι, ὅμως,
πολὺ συνοπτικὲς, γιὰτὶ λεπτομερέστερες σημειώσεις καὶ
γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα, θὰ ἀπαιτοῦσαν πολλές σελίδες
τοῦ βιβλίου.

Στὶς 13 Σεπτεμβρίου τοῦ 1852 ὁ Π. Γορλιού, ὑ-
πουργὸς τότε τῆς παιδείας στὴ Γαλλία, ἐπιθυμῶν νὰ
ἰδῆ ἓνα Κοιρινὸς τῆς Δημοτικῆς Γαλλικῆς Ποίσεως, ἔ-
γραψε μιὰ ἐγκύκλιον πού ἐξηγοῦσε τὴν ἀνάγκην ἐκδό-
σεως μιᾶς τέτοιας συλλογῆς, ἢ ὁποία θ' ἀπετέλει : «με-
γάλο καὶ πλήρες μνημεῖο —ὅπως ἔλεγε— πού θ' ἀνεγερ-
θῆ στὸ ποιητικὸ καὶ ἀνώνυμο πνεῦμα τοῦ λαοῦ». Τὰ
χειρόγραφα πού ἐσυνάχθησαν ἀποτελοῦν 6 ὀγκῶδεις
τόμους οἱ ὁποῖοι θρῖσκονται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκην
στὸ Παρίσι.

1. Καὶ 6 ἀπὸ ἄλλους. Τὸ 1ο καὶ 2ο νανούρισμα, τὸ 4ο μοι-
ρολόγι, τὸ σατυρικόν, καὶ τὸ 4ο ξόρκι ὀφείλονται στὴ Δδα Ε.
Ψαρρῶ πού τὰ μετέφρασε ἀπ' τὴ συλλογὴ μας γιὰ νὰ ε' ἀπαγγεῖλῃ
σὲ μιὰ διάλεξι πού ἔκαμε γιὰ τὸ Αἰγυπτιακὸ δημοτικὸ τραγοῦδι.
Τὸ 4ο μοιρολόγι ἐδημοσίευσεν μεταφρασμένον μαζί μὲ μιὰν ἀνάλυσι
—κριτικὴν γιὰ τὸ βιβλίον μας, ὁ κ. Φ. Γκίνας.

« Ἡ Αἴγυπτος ποῦ μόλις τώρα ἀρχίζει νὰ μελετᾷ τὴ λαϊκὴ τῆς τέχνη' θ' ἀργήσῃ θέβαια νὰ δῆ ἓνα παρόμοιο ἔργο.

Ἡ μελέτη τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τῆς Αἰγύπτου παρουσιάζει τόσο εὐρὺ πεδίων γιὰ μελέτη καὶ ἔρευνα, ποῦ θὰ ἦτο ἀληθινὸς παραλογισμὸς νὰ νομίσωμεν ὅτι ἐξηντλήθη τὸ θέμα μὲ τις διαφορὲς αὐτὲς δημοσιεύσεις.

Ὁ σκοπὸς τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι νὰ δώσῃ στὸν ἀναγνώστη τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Αἰγύπτου ποῦ δὲν ὕστερεῖ οὔτε σὲ χάρι, οὔτε σὲ παθητικότητα, οὔτε σὲ ἀπλότητα, ἀπὸ ἄλλα ἄλλων ἔθνων δημοτικὰ τραγούδια.

Γιὰ μᾶς, εἶναι ἀρκετὴ ἱκανοποίησις νὰ ξέρωμε ὅτι ἐβάλαμε ἓνα —ἔστω καὶ τὸ μικρότερο— λιθάρι στὰ θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματος ἐκείνου ποῦ γρήγορα εὐχόμεθα ν' ἀνεγερθῇ πρὸς τιμὴν «τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἀνωμένου πνεύματος τοῦ λαοῦ» τῆς Νεωτέρας Αἰγύπτου.

1. Ἡ Γεωγραφικὴ Ἑταιρεία ἀνέλαβε τὴ μελέτη τῶν διαφορῶν τύπων τοῦ λαϊκοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸ Ἰνστιτούτο τῆς Ἀνατολικῆς Μουσικῆς συνάξει ὅλες τὶς δημοτικὰς μελωδίας.

ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

*Δεῖ κατακοιμίζειν τὰ δυσυπνοῦντα τῶν
παιδίων οὐ σιγὴν ἀλλὰ τινα μελωδίαν.
Πλάτων (Νόμοι Γ' § 790).*

Τὰ νανουρίσματα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα καὶ
τρυφερώτερα εἶδη τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, πού μέσα
των ὀλοζώντανο φαίνεται τὸ ξεχειλίσμα τῆς μητρικῆς
λαχτάρας καὶ στοργῆς.

1. Τὸ πιὸ συνηθισμένο καὶ τὸ πιὸ γνωστὸ νανού-
ρισμα εἶναι :

*Γύρε στὸ στῆθος νὰ βυζάξῃς
καὶ νὰ κοιμηθῆς γλυκά.
Ἔχεις μαννούλα τῆ Σαγίντα ¹
καὶ τὸν Ἰμάμη ² γιὰ μπαμπᾶ.*

Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πολὺ παλῆθ νανούρισμα προσέθε-
σαν ὕστερα ἀπὸ τὸ μεγάλο ἐθνικιστικὸ κίνημα τῆς Αἰ-
γύπτου, αὐτοὺς τοὺς δύο στίχους.

*Κι' ἔχεις καὶ τὸν Σάαντ ³ μπάριμα
πὸ τῆ λευτεριά ζητᾶ.*

1. Σαγίντα Ζέναμπ, ἀγία πὸ ἀπολαμβάνει μιᾶς ἐξαιρετικῆς
λατρείας στὴν Αἴγυπτο, ἀνεψιὰ τοῦ Μωάμεθ.

2. Ἰμάμ-ελ-Σάφει, ὁ ἰδρυτῆς τῆς αἰρέσεως τῶν ὀρθοδό-
ξων-μουσουλμάνων καὶ πρῶτος συγγραφεὺς τοῦ Ἰσλάμ.

3. Ὁ ἀποθανὼν ἀρχηγὸς τοῦ ἐθνικιστικοῦ κινήματος τῆς Αἰ-
γύπτου Σάαντ Ζαγλούλ Πασᾶς.

12 ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Καὶ ἐξακολουθεῖ ἡ μητέρα :

*Ἄς κοιμηθῆ, Θεούλη μου,
κι' ὁ ὕπνος ἄς τὸ πάρῃ
καὶ περιστέρια παχουλά
θὰ σφάξω ἓνα ζευγάρι.*

Καὶ θὰ τὰ φάῃ καὶ θὰ μοῦ λήῃ : — Μαμάκα, δὸς μου κι' ἄλλο.

Καὶ ἡ μάνα σὰν νὰ φοβᾶται —δῆθεν— μὴν τὴν ἀκούσουν τὰ περιστέρια, προσθέτει ἀμέσως :

*Περιστεράκια μου καλά,
δὲν τῶπα γὼ στ' ἀληθινά,
μονάχα γιὰ νὰ κοιμηθῆ, τέτοιο τραγοῦδι ψάλλω!*

2. Ἐδῶ ἡ μητέρα μᾶς διηγεῖται τὶ περιποιήσεις γίνονται σ' ἐκείνη πού γεννᾷ γιὸ καὶ πόσο παραμελοῦν αὐτὴν πού γέννησε κορίτσι.

*Τῆ μέρα πὸν κορίτσι εἶχα γεννήσει,
θαρρεῖς πὼς μέσ' στὸ φοῦρνο μ' εἶχαν κλείσει,
αὐγά, μ' ὄλες τὶς φλοῦδες μὲ ταῖσαν,
καὶ λιγοστὸ νεράκι μὲ ποτίσαν.
Μὰ τὸν καιρὸ π' ἀγόρι εἶχα γεννήσει,
ἦρθ' ὁ ἄντρας μου γλυκὰ νὰ μὲ φιλήσῃ,
αὐγὰ καθαρισμένα μὲ ταῖσαν,
καὶ μπόλικο τὸ βούτυρο τοὺς χύσαν.*

Ἄμέσως ὅμως ἡ μητέρα προσθέτει καὶ τὶς δικές της σκέψεις πού εἶναι τελείως ἀντίθετες :

*Σὰν μοῦπαν : — Εἶσαι κοριτσιοῦ μητέρα,
εἶπα : — Χρυσῆ κι' εὐτυχισμένη μέρα !*

Θὰ στρώνη τὰ κρεβάτια, θὰ σκουπίζη,
καὶ μὲ νερὸ τὶς στάμνες θὰ γεμίζη.
“Ὅμως σὰν μοῦπαν : — Εἶσαι γιοῦ μητέρα,
τοὺς εἶπα ᾽γὼ : — Σκοτεινιασμένη μέρα!
Λαχτάρεις θὰ τραβήξω ἐγὼ μεγάλες
καὶ θὰ τὸν πάρουνε γυναικες ἄλλες!

3. Νὰ καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμη νανούρισμα γεμᾶτο
χάρι καὶ ἀπλότητα :

Σὰν τοῦ κοτόπουλου τὸ στόμα, εἶναι τὸ στόμα σου,
καὶ γλύκισμα γυρεύει,
πὺ ἐγὼ ἢ ἴδια θὰ τοῦ κάμω.
Εἶναι πολὺ μικρὸ τὸ στοματάκι σου,
καὶ θέλει νὰ φάη ἀμύγδαλα,
πὺ ἐγὼ ἢ ἴδια θὰ τοῦ σπάζω.
Σὰν τοῦ ὄρνυκιοῦ τὸ στόμα, εἶναι τὸ στόμα σου,
καὶ θέλει νὰ φάη τὰ ρόδια,
πὺ ἐγὼ ἢ ἴδια θὰ τοῦ καθαρίζω.
Εἶναι πολὺ γλυκὸ τὸ στοματάκι σου,
καὶ θέλει νὰ φάη τὰ κοτόπουλα,
πὺ ἐγὼ ἢ ἴδια θὰ τοῦ σπάζω.

4. Ἐδῶ ἡ μητέρα φαντάζεται πὼς τὸ παιδί της ἐ-
μεγάλωσε καὶ τὸ βλέπει νὰ γυρίζη ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ
ἀπὸ τὴ δουλειά του, καὶ λέγει :

Νᾶρχεται ἐλέπω τὸ παιδί μου βιαστικό,
καὶ ἡ δροσιὰ ἀπ' τὴ σούσα¹ του νὰ στάζη,
ἀπ' τὸ σχολεῖο του ἐπιστρέφει τὸ μικρό,
ὅπου πηγαίνει γιὰ νὰ μάθη νὰ διαβάζη.

1. Σούσα, λένε μιὰ τούφφα μαλλιῶν πὺ οἱ ἰθαγενεῖς ἀφί-
νουν νὰ μεγαλώση στὴν κορυφή τῆς κεφαλῆς τῶν παιδιῶν των.

*Νὰ ἔρχεται τὸ ἐλέπω βιαστικό,
κι' ἀπὸ τῆ σούσα του νὰ στάζη ἡ δροσιά,
ἄχ πῶς μεγάλωσε! καὶ τῶρα τὸ φτωχό,
γυρνάει μοναχὸ ἀπ' τῆ δουλειά.*

5. Αὐτὸ ἐδῶ τὸ τραγουδάκι δὲν εἶναι κυρίως να-
νούρισμα, ἀλλὰ «ταχτάρισμα», ὅπως ὀνομάζει αὐτοῦ
τοῦ εἴδους τὰ τραγούδια ἢ λαογραφία. Ἡ μάννα κρα-
τάει τὸ παιδί στὰ γόνατά της, τοῦ «παίζει παλαμάκια»
γιὰ νὰ τὸ μάθῃ νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο :

*Στὸ παιδάκι ὅπου παίζει, μὲ τὰ δυό του τὰ χεράκια
παλαμάκια, παλαμάκια
ὁ μπαμπᾶς του θὰ τοῦ φέρῃ φόρεμα μεταξωτὸ
νὰ τὸ φορῇ καμαρωτό.*

ΕΡΩΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

*. . . .Γιὰ τὸν Ἔρωτα βοτάνι δὲν εἶν' ἄλλο
μηδὲ κανένα γιατρικό, παρὰ τὰ τραγουδάκια,
αὐτὰ ἀλαφρώνουν τὰ δεινὰ καὶ τοὺς καύμους γλυ-
[καίνουν,
φθάνει νὰ νοιώθῃς νὰ τὰ βρῆς καὶ νὰ τὰ τραγου-
[δήσης.
Θεοκρίτου Εἰδύλλια (Κύκλωψ, μετάφρ. Πολέμη).*

Τὰ πιὸ γνωστά, τὰ πιὸ διαδεδομένα, τὰ πιὸ συνη-
θισμένα δημοτικά τραγούδια, πού ἀκούει κανεὶς, ἀνεξ-
αιρέτως ἀπὸ ὄλους —ἄνδρες καὶ γυναῖκες— νὰ τὰ τρα-
γουδοῦν, εἶναι ἐκεῖνα πού ψάλλουν τὸν Ἔρωτα .

Ἄλλ' ἂν καὶ τόσο μεγάλη ἀφθονία ὑπάρχει τῶν ἐ-

ρωτικῶν τραγουδιῶν, δύσκολα ὅμως μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε μέσα σ' αὐτὰ τὰ, ἀληθινὰ, γνήσια δημοτικά τραγούδια, ὅπως τὸ ἐξηγήσαμε στὴν Εἰσαγωγή.

Γι' αὐτὸ θὰ ἀρκεσθοῦμε νὰ δώσωμε μόνο δυὸ δείγματα —κι' αὐτὰ μὲ κάθε ἐπιφύλαξι— ἃν καὶ πράγματι φαίνονται πολὺ παληὰ, ἀφοῦ μᾶς τὰ εἶπε μιὰ αἰγυπτία 70 χρονῶν, ἣ ὁποία πάλι, ὅπως μᾶς θεβαιώνει, τᾶκουσε ἀπὸ τὴ μητέρα της.

1. Στὸ πρῶτο συμβουλευοῦν κάποιο νεό ν' ἀποφεύγη τὸν "Ἐρωτα :

*Κλείσε τα ἀπαλὰ - ἀπαλὰ τὰ δυὸ σου μαῦρα μάτια,
καὶ στὴν ἀγάπη πρόσεξε καὶ σὺ νὰ μὴν πιασθῆς.
Εἶν' τὸ ποτάμι τοῦ "Ἐρωτα βαθὺ καὶ πρόσεχε τό,
κατέβα ἐκεῖ σιγὰ - σιγὰ μὴν τύχη καὶ πνιγῆς...
Καὶ οἱ γονιοὶ σου θὰ θρηνοῦν! αὐτοὺς νὰ λυπηθῆς!*

2. Ἐδῶ, ἀντιθέτως, συμβουλευοῦν μιὰ κόρη νὰ μὴν κἀνη ἐρωτικά θύματα :

*Μὴν τὰ μαυρίζης μὲ τὸ «κόχλ»¹ τὰ ὡμορφά σου μάτια
μόν' κρύψε τα ὅσο μπορεῖς, κανεῖς νὰ μὴν τὰ δῆ.
Σὲ ἐξορκίζω στὸ Θεό! κανένα μὴν κυττάξης,
γιατὶ στὰ δίχτυα τοῦ "Ἐρωτα ἀμέσως θὰ πιασθῆ.*

1. Μαύρη σκόνη μὲ τὴν ὁποία μαυρίζουν τὰ μάτια των αἰ γυναικες γιὰ νὰ φαίνωνται μεγαλύτερα καὶ ἐκφραστικώτερα. Ἡ σκόνη αὐτὴ ἔχει θάσι τὸ ἀντιμόνιο, γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαιοτάτη ἐποχὴ ὡς «στίμι» ἢ «στίβι». Οἱ Ἕλληνες τοῦ ἔδιδαν τὸ ἐπίθετον «πλατυόφθαλμον». Ὁ Γαληνὸς λέγει αὐτὲς πού τὸ φοροῦν «στιμμίζομένας γυναικας». Καὶ ὁ Ἴων ὁμιλεῖ γιὰ «μέλαιναν στίμιν ὁματογοράφον». Ἴδὲ καὶ Ἰουβενάλη (Σατυρ. Β', 93), Πλινίου (Ἐπιστ. Β', 2), Β' Βασιλ. (Θ', 30), Ἰεζεκιήλ (ΙΓ', 40), Ἰερεμ. (ΣΤ', 30), Wilkinson, The Manners and Customs of the Ancient Egyptians (Λονδ. 1878), Lane, The Manners and Customs of the Modern Egyptians (Λονδ. 1836) κλπ.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

*Είναι γλυκός ο θάνατος όταν βλέπουμε
να μάς κλαίει όσους άφίσαμε στη γή.
Σενέκας (Ίππόλυτος Πρ. Γ' σκ. 2).*

Τò είδος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ποῦ άφθονεί στην Αίγυπτο, ύστερα άπό τά τραγούδια τῆς Ἀγάπης, εἶναι τά Μοιρολόγια. Ὅπως δέ άλλοτε στοὺς άρχαίους Αἰγυπτίους, Ἕλληνας καὶ Ρωμαίους καὶ ὅπως τώρα σέ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος, Σερβίας, Βουλγαρίας, Ἀλβανίας, Συρίας, Μαρόκου κλπ., ἔτσι κι' ἐδῶ στην Αἴγυπτο ὑπάρχουν μοιρολογίστρες ποῦχουν γιά ἐπάγγελμα νά μοιρολογοῦν τοὺς νεκρούς. πέρνοντας ἕνα μικρὸ χρηματικὸ δῶρο.

Ἐκτός άπό πολὺ σπάνιες ἐξαιρέσεις, ποῦ αὐτοσχεδιάζουν, συνήθως αἱ μοιρολογίστρες ἐπαναλαμβάνουν τά γνωστά καὶ κατάλληλα σέ κάθε περίστασι μοιρολόγια, —τροποποιημένα ἐν ανάγκη— καὶ τά ὁποῖα πέρνουν άπό τῆ μεγάλη παρακαταθήκη ποῦχουν στή μνήμη των.

Αὐτό, θέβαια, δέν θά πῆ πῶς τά «στερεότυπα» αὐτά μοιρολόγια δέν ἔχουν καμμιά ποιητικῆ ἀξία.

Θά θεβαιωθῆ άλλως τε γι' αὐτό ὁ ἀναγνώστης.

1. Μιά μάννα ποῦ ἔχάσε ὅλα τῆς τά παιδιά παραπονιέται γιὰτί ὁ Χάρος :

*Ἐμπῆκε στὸν κῆπο, ἐδιάλεξε ὅλα τὰ βλαστάρια
καὶ ἄφησε μόνο τίς ἄχρηστες ρίζες.*

Καί ὕστερα στή σκέψι ὅτι δὲν τῆς ἔμεινε πιά οὔτε ἓνα παιδί, προσθέτει :

*Σὺ κλαδευτὴ ποὺ κλαδεύεις τὰ δέντρα,
ἄφησέ τους τουλάχιστο ἓνα κλαδί γιὰ νὰ τὰ στολίσῃ.*

2. Ἐδῶ ὑποτίθεται πὼς ὁ νεκρὸς μιλαῖ στὴν γυναῖκα του ποὺ ἔμεινε μόνη στὸν κόσμο :

*Γιὰ ὅ,τι θέλεις, στ' ἄραχνο τὸ μνήμα μου νὰ ρηθῆς,
ἀφοῦ δὲν ἔχεις ἄλλοτε τὸν πόνο σου νὰ πῆς.*

3. Ὁ νέος ἑτοιμοθάνατος εἶναι στὸ κρεββάτι τῆς ἀρρώστειας του :

*Ὁ γιατρὸς ἐμπῆκε, τὸν εἶδε καὶ τοῦπε : . . .
— ὦ τῶν Πριγκήπων στολίδι, ποῦ ναῦρω τὸ γιατρικὸ σου;
— Γιάτρεψέ τον, γιατρέ μου, καὶ πάρε ἑκατὸ λίρες.
'Ἐβγήκεν ὁ γιατρὸς μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι.
— Γιάτρεψέ τον, γιατρέ μου, καὶ πάρε διακόσιες λίρες.
'Ἐβγήκεν ὁ γιατρὸς κι' ἀπηλπισμένος ἐχτύπησε τῶνα χέρι
[μὲ τᾶλλο.*

Καὶ λέγει τότε ὁ νέος στὴ μητέρα του :

*Μαννούλα, σήκωσέ με πιά καὶ πάρε με κοντά σου,
στὸ στοργικὸ τὸ στῆθος σου νὰ γύρω τὸ κεφάλι.
Μπορεῖ κι' αὐτὸς ὁ Χάροντας, ὅταν μὲ δῆ σιμά σου,
'Ἐσένανε νὰ λυπηθῆ καὶ φύγη πίσω πάλι.*

4. Ἐδῶ μιὰ ὀρφανὴ ποῦχει χάσει τὸν πατέρα της, λέγει :

*Κι' ἄν γιὰ τοὺς ἀστραγάλους μου, βραχιόλια μοῦ χαρίσουν,
λίρες διακόσιες τὰ βραχιόλια ἐκείνα κι' ἄν κοστίσουν,
πόσο πιὸ εὐτυχισμένη εἶν' ἀπὸ 'μὲ
ἐκείνη ποῦχει τὸν πατέρα της, Θεέ!*

*Σένα πού ζῆ ὁ πατέρας σου, μὴν κάθεσαι κοντά μου,
γιατ' ἄν τυχόν τοῦ πῆς : «μπαμπᾶ», θὰ κάψης τὴν καρδιά μου.*

*Λαμπρὰ φουστάνια κι' ἄν ντυθῶ, κι' εἶμαι φλουριά γεμάτη,
τὰ χρόνια ἐγὼ θὰ λαχταρῶ,
πού κοριτσάκι ἤμουν μικρό,
κι' ἀπ' τὸ χεράκι μου ὁ μπαμπᾶς περίπατο μ' ἐκράτει.*

*Κι' ἄν στολισθῶ μεταξωτὰ κι' εἶμαι χρυσᾶ ντυμένη,
πάντα θὲ νᾶμαι μιὰ ὀρφανὴ μὲ τὴν καρδιά θλιμμένη!
Κι' ἄν ἴσως μὲ ταΐζουνε μὲ κρέας κάθε μέρα,¹
Γλυκύτερη ἦταν ἡ φωνή, γιὰ μένα, τοῦ πατέρα !
Δοῦλοι καὶ δοῦλες τᾶρφανό, τί κι' ἄν τὸ ὑπηρετᾶνε ;
Μέσα στὸν κόσμο τὸν κακό, πάντα ὀρφανὸ θὲ νᾶναι!*

5. Αὐτὸ τὸ μοιρολόγι λέγεται σὲ κάποιον πού πέ-
θανε χωρὶς παιδιὰ καὶ χωρὶς συγγενεῖς :

*Μέσα στὴ γῆ σιγὰ - σιγὰ πὲς νὰ τὸν κατεβάσῃ,
γιατὶ δὲν ἔχει ὁ δύστηχος παιδιὸ νὰ τὸν σκεπάσῃ,
καὶ τὸν νεκρὸ μέσα στὴ γῆ πὲς νὰ τὸν διορθώσῃ,
γιατὶ δὲν ἔχει ὁ δύστηχος ποιὸς νὰ τὸν σαβανώσῃ!*

6. Ἐδῶ θρηνοῦν τὸ σπίτι πού ἐρημώθηκε μετὰ τὸν
θάνατο τοῦ τελευταίου κ.τ.οῦκου του :

1. Γιατὶ τὸ κρέας θεωρεῖται εἶδος πολυτελείας. Ὁ χωρὶκὸς
τὸ τρώει σπανίως.

*Τὸ σπίτι τὸ εὐρύχωρο μὲ τὴν ὠραία θύρα,
τὴ κρῖμα πὸν ξημέρωσε μὲ δίχως νοικοκύρη.
Τὸ σπίτι σας τὸ ὄμορφο μὲ τὴν ψηλὴ τὴ θύρα,
ὡσὰν καρὰβὶ ξύπνησε, χωρὶς καρaboκύρη.*

*Θ' ἀπλώσω, σπίτι, πάνω σου τὸν ἑλαφρὸ μου πέπλο
οἱ διαβάτες νὰ μὴ δοῦν τὸ μαῦρο σου σκοτάδι.
Τὸ σκέπασμά μου τὸ βαρὺ ἐπάνω σου θὰ ρίξω,
νὰ μὴ θαρροῦν οἱ γείτονες πὼς βλέπουνε τὸν "Ἄδη!*

7. Μιὰ μητέρα ποὺ ἔχει χάσει καὶ τὰ τρία τῆς παι-
διά, παραπονεῖται καὶ λέγει :

*Γιατί τόσο μ' ἐχθρεύεσαι, ζηλιάρη ἐσὺ Χρόνε;
καὶ μόλις δῆς πὼς σήκωσα γιὰ λίγο τὸ κεφάλι,
μ' ἔνα σου νέο χτύπημα, στὸ γέρικο κορμί μου,
τὸ ἀναγκάζεις γρήγορα κάτω νὰ σκύψη πάλι;
Γιατί σ' ἐμέσα πάντοτε, ὦ Χρόνε, τώρα γέρνεις
καὶ τὴ χαρὰ μοῦ πέρνεις;*

*Γιατί δὲν μ' ἄφισες νὰ νοιώσω
εἰς τὸν κόσμον τὴ χαρὰ,
Δὲν σοῦ ἔφτασε οὔτ' ἡ πρώτη,
οὔτε ἡ δεύτερη φορὰ;*

Στὰ παρακάτω μοιρολόγια διακρίνει κανεὶς τὸ πο-
λὺ ἀνθρώπινο συναίσθημα ποὺ μᾶς κάνει νὰ μὴ θέλωμε
νὰ πιστέψουμε ὅτι πράγματι γιὰ πάντα ἐχάθησαν τὰ ἀ-
γαπημένα μας πρόσωπα.

8. Ἐδῶ μιὰ κόρη ἀρνεῖται νὰ πιστέψῃ πὼς ἀλη-
θινὰ ἔχασε τὸν πατέρα τῆς καὶ τοῦ ἐτοιμάζει τὸν καφέ
του :

Καβούρδισε, ὦ κόρη, τὸν καφέ του :
καὶ βάλε τον μέσ' στῶμορφο φλυτζάνι,
τώρα θὲ νᾶρθῃ ὁ πατέρας σου μὲ φίλους,
μὲ τὸν καφέ τὸ στόμα νὰ γλυκάνῃ.

Τὸν καναπέ διόρθωσε, παιδί μου,
τὰ μαξιλάρια, ὅλα, πρὶν βραδυάση,
γιατὶ ἐκεῖ θὰ κάτση ὁ μπαμπᾶς σου,
στοὺς φίλους του ἐκεῖ θὰ κουβεντιάση.

Ἔβρασε, σερβιρίστηκε ὁ καφές,
μὰ ἡ φτωχὴ κοπέλλα—ὠμίμενα—
ἄδικα τὸν πατέρα της ζητᾶ,
μὲ μάτια ἀγρυπνισμένα, κουρασμένα.
.
Ἐπέρασε κι' ἡ νύχτα. Νὰ ἡ αὐγή!
Κι' ὅμως καφέ δὲν ἦρθ' αὐτὸς νὰ πιῇ.

9. Ἐδῶ ἡ χήρα λέγει στὸν ἄντρα της :

— Ἔλα σήκω καὶ διόρθωσε τὸ ὥραϊο σου σαρίκι...

καὶ ὁ νεκρὸς ὑποτίθεται πῶς ἀπαντᾷ :

— Ἔλα μὴν κάνης τὴν ἀνήξερη,
 ξέρεις πῶς ὁ θάνατος τῶχει γιὰ πάντα χαλάσει....

10. Σ' αὐτὸ τὸ μοιρολόγι ἡ χήρα ζητᾷ ἀπ' τὸν ἄντρα της ν' ἀναλάβῃ καὶ πάλι τὶς φροντίδες τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ λέγει :

Ξεσκόνα τὸ σαρίκι σου καὶ ἔβγα ἀπὸ τὸ χῶμα,
τὸ μόνο μας τὸ στήριγμα ἐσὺ εἶσαι ἀκόμα!

11. Ἐδῶ ἡ μάμμα πού κλαίει δὲν μπορεῖ νὰ πιστέψῃ πῶς τὰ παιδιὰ τῆς εἶναι ὄρφανά :

*Θαρροῦσα πῶς τὰ ὄρφανὰ εἶναι γιὰ μένα ξένα,
πῶς σ' ἄλλο σπίτι βρισκονται καὶ σ' ἄλλη γειτονιά,
μὰ τώρα εἶδα πῶς αὐτά, στὸ σπίτι μου εἶν' ἐμένα,
καὶ πῶς τῶν σπλάγχχνων μου εἶναι παιδιὰ!*

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

*'Απ' ὄλες τὶς τελετές, αἱ τελετές τοῦ γάμου
δὲν ἔχουν καμμιά θέσι· γιατί αὐτὲς κυρίως
ἔπρεπε νὰ περιβάλλωνται μὲ σιγή, μὲ σεβασμό,
μὲ ἐλπίδα.*

Γκαῖτε (Wilhelm Meister 1, Ε', κεφ. 13).

Τὴν νύχτα τῆς παραμονῆς τοῦ γάμου ἡ νύφη πρέπει νὰ βιάσῃ μὲ «χέννα»¹ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τῆς καὶ γι' αὐτὸ λέγεται «νύχτα τῆς χέννας». Τὴν νύχτα ἐκείνη γίνεται μιὰ ὠραία τελετὴ στὸ σπίτι τῆς νύφης τὴν ὁποίαν καὶ ἐπαινοῦν μὲ τραγοῦδια.

1. Ἐδῶ ὑποτίθεται πῶς τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἀπευθύνεται στὸ γαμπρό :

1. *Χέννα*, ξανθὴ βαφή, πού κατασκευάζουν ἀπὸ τὰ ξηρὰ φύλλα τῆς λαουσόνιας (*lawsonia*) καὶ πού χρησιμοποιοῦν αἱ γυναῖκες γιὰ τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια τους. Κύπρος, κάνθη καὶ ξάνθιον. Διοσκορίδης «Περὶ ὕλης ἰατρικῆς» Α', 124, Πλιν. Φυσ. Ἱστ. ΙΒ', 51, καὶ ΚΓ', 46, Prosper Alpini, *De Plantis Aegypti* ΙΓ', Κελσ. *Hierobotanicon*, Θεοφρ. 195, Lane, *loc. cit.*, κλπ. Κοινῶς : *κνᾶς ἢ κινᾶς*.

*Εἶν' ἄσπερη σὰν τὸ γιασεμί, αὐτὴ πὸν κάνεις ταῖρι,
ἔχει μικρούλα κεφαλή, ὡσὰν τὸ περιστέρι,
χοντρὲς πλεξίδες ποῦν', θαρρεῖς, σχοινὶ τοῦ καμηλιέρη.*

—*Αὐτὰ τῆς χάρισε ὁ Θεός,
μ' αὐτὰ τρελλάθηκα ὁ φτωχός!*

—*Μὲ φεγγαρίσιο μέτωπο, μὲ μάτια σὰ ζαρκάδι,
φρύδια πὸν ζωγραφίστηκαν μὲ κοντυλιοῦ μαυράδι,
μυτίτσα πὸν σὰν τζίτζιφο Συρίας ὁμοιάζει,
μάγουλο ροδοκόκκινο πὸν αἶμα, θαρρεῖς, στάζει!*

*Στόμα, ποῦχει τοῦ Σολομῶν τῆ μαγικὴ τῆ χάρι,
δόντια, πὸν εἶναι κάτασπρα σὰν τὸ μαργαριτάρι,
κι' ἔνα λαιμό, πὸν ξεδιψᾷ σαυτὸν ὁ διψασμένος!*

—*Αὐτὰ τῆς χάρισε ὁ Ἄλλὰχ ὁ πολυδοξασμένος!*

—*Τὸ στῆθος τῆς εἶν' κάτασπρο σὰν τὰ πλακάκια τοῦ λουτροῦ,
κι' αὐτό 'ναι δῶρο τοῦ Θεοῦ!*

*Ὁ θησαυρὸς τοῦ κόρφου τῆς μοιάζει μὲ δύο ρόδια,
κι' ἔχει κοιλίτσα παχουλή,
ὡσὰν ζυμάρι τρυφερή,*

κι' εἶναι, θαρρεῖς, μαρμάρινες κολῶνες τὰ δυὸ πόδια!

—*Αὐτὰ τῆς χάρισε ὁ Θεός,
μ' αὐτὰ τρελλάθηκα ὁ φτωχός!*

2. Αὐτὸ τὸ τραγοῦδι ὑποτίθεται πῶς ἀπευθύνει ἡ
νύφη στὸ γαμπρό :

*Ἐπειδὴ φοβοῦμαι μήπως ἔρθῃ καὶ σὲ ζητήσῃ ἡ μητέρα σου,
θὰ σὲ κρύψω στὰ μαλλιά μου κι' ὕστερα θὰ τὰ κτενίσω.
Θὰ σὲ κρύψω στὰ φρύδια μου κι' ὕστερα θὰ τὰ μαυρίσω.
Θὰ σὲ κρύψω στὰ μάτια μου κι' ὕστερα θὰ τοὺς βάλω «κόχλ».¹
Θὰ σὲ κρύψω στὸν κόρφο μου κι' ὕστερα θὰ κουμπωθῶ.
Κι' ἂν ἔρθῃ καὶ μὲ ρωτήσῃ ἡ μητέρα σου γιὰ σένα,*

1. Ἰδὲ σημείωσιν σελίδος 15.

θὰ τῆς ὀρκιστῶ πῶς δὲν ἦρθες κοντά μας!

3. Ἐδῶ αἱ προσκεκλημένες ἐπαινοῦν τὴ νύφη :

*Περπάτα καμαρωτή, ὦ σὺ ἀληθινὸ στολίδι,
ὠμορφο τοῦ κήπου λουλοῦδι.*

Εἶσαι σὰν γαρύφαλο, ὦ νύφη!

*Περπάτα καμαρωμένη καὶ ἔλα κοντά μου
μὲ τὰ διαμαντικά καὶ τὸ μαργαριταρένιο
περιδέραιο, πὸν σοῦ φυλάει τὰ στήθεια!*

*Περπάτα καμαρωμένη μὲ τὰ κόκκινα μάγουλα
καὶ μὲ τὰ δυὸ λακκουδάκια,
πὸν τὰ πλαισιώνουν τὰ ὠραῖα σου φρύδια!*

Τί ὠμορφη ἢ ἀποψεσινὴ νύχτα!

Ἡ νύφη μας εἶναι μικρὴ καὶ ὅμως τίποτε δὲν τῆς λείπει.

*Περπάτα καμαρωμένη γιὰ χατῆρι τοῦ γαμπροῦ,
κι' ὅλο αὐτὸ τὸ χωριὸ εἶναι δικό σου!*

*Περπατεῖ καμαρωτὴ μὲ τὸ κόκκινο φόρεμά της,
γιατὶ κι' ὁ γαμπρὸς εἶναι ἀληθινὸ γαρύφαλο.*

ΣΑΤΥΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

*Ὁ λαὸς δὲν ἀνέχεται παρεκτροπὰς ἀπὸ τῆς κοι-
νῆς καὶ παραδεδομένης ἠθικῆς. Ἀρκεῖ μικρὰ ἀπ'
αὐτῆς παρέκκλισις διὰ τὴν ἐκπηδήσιν ἀμέσως ὡς
διαμαρτυρία τὸ σατυρικὸ τραγούδι.*

Σ. Κυριακίδης (Ἑλλ. Λαογραφία Α' σ. 75).

Ἐδῶ σατυρίζεται κάποιος ὁ ὁποῖος ἀφοῦ τὰ κατὰ-
φερε ν' ἀποκτήσῃ κάποτε ἐνάμιου ρότολο¹ κρέας —εἶ-
δος πολυτελείας γιὰ τὸ φτωχὸ φελλάχο— καλεῖ ὄλους
τοὺς γνωστοὺς καὶ φίλους του νὰ φᾶνε, χωρὶς νὰ
σκέπτεται ἂν τὸ κρέας αὐτὸ μπορεῖ νὰ φθάσῃ γιὰ ὀ-
λους :

Ἔφησε ὁ μορφονιὸς τῆ μολοχία²

μ' ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό,

Κι' ἔκανε πατιρντι καὶ φασαρία

γιὰ ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό.

Κι' ἐκάλεσε τὴ μάνα καὶ τὴν πεθερά του

γιὰ ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό.

Προσκάλεσε ὀλόκληρη τὴ γειτονιά του

καὶ τὴ Σαφία τὴν Κόπτισσα τὴν ἀγαπητικιά του

γιὰ ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό.

Καὶ τοὺς συντρόφους πούχει στὴ δουλειά του

καὶ τοὺς στρατιῶτες καὶ τ' ἀφεντικά του

γιὰ ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό.

Κι' ἔστριβε τὰ μακρὰ του τὰ μουστάκια

1. Ρότολο, μέτρον θάρους ἴσον μὲ μισὸ κιλὸ περίπου.

2. Εἶδος χόρτου ποὺ τρώγουν πολὺ στὴν Αἴγυπτο. Τὸ ἀρχαῖο
κόρχορος ἢ κόρκορος (corchorus olitorius).

καὶ θροντοῦσε κατσαρόλες καὶ τσανάκια
 γιὰ ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό.
Κι' ἐκύτταξε μὲ μάτια γουρλωμένα,
 περήφανος τριγύρω τὸν καθένα
 γιὰ ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό.
 —**Μὰ γιατί, μπέη μου, τόση φασαρία**
 γιὰ ἓνα μικρὸ πιατάκι μολοχία
 κι' ἓνα ρότολο κρέας καὶ μισό ;

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΑΙΔΙΚΑ

1. Ὄταν τὰ «οὐρί» τοῦ παραδείσου «πνίγουν» τὸ φεγγάρι, κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ, τότε —λέει μιὰ παλῆν ἀίγυπτιακὴ παράδοσις— γίνεται καὶ ἡ ἔκλειψις τῆς σελήνης.

Καὶ ἐπειδὴ πιστεύουν πῶς μ' αὐτὸ δείχνει ὁ Θεὸς τὸ θυμὸ του, γιὰ νὰ τὸν ἐξευμενίσουν, θάζουν τὰ παιδιὰ νὰ κάνουν προσευχὰς καὶ νὰ γυρίζουν ὕστερα τοὺς δρόμους κάνοντας ἕνα δυνατὸ θόρυθο μὲ ντενεκέδες ποὺ κρατοῦν στὰ χέρια, ἐνῶ ταῦτοχρόνως φωνάζουν :

*Τὰ οὐρὶ μᾶς πνίγουν τὸ φεγγάρι
 καὶ ἐμεῖς δὲν πήραμε χαμπάρι!
 Σῶσε το, Θεέ! ἐμᾶς λυπήσου!
 κι' ὄλοι σκλάβοι εἴμεθα δικοί σου!*

2. Ὄταν ὁ καιρὸς εἶναι θροχερός, τὰ παιδιὰ πιστεύουν πῶς γιὰ νὰ ἐπισπεύσουν τῇ βροχῇ πρέπει νὰ φωνάζουν!

Τὶ καλὰ 'τανε νὰ βρέξῃ

καὶ τὰ ροῦχα νὰ μουσκέψη,
 μοναχὸ νὰ ἔβγω ἔξω,
 καὶ εἰς τὴν γιαγιά νὰ τρέξω,
 —ποὺ πολὺ τὴν ἀγαπῶ—
 νὰ μοῦ κάμῃ ἓνα γλυκό.

3. Ὅταν πάψη ἡ βροχή, γιὰ νὰ ξαναφανῆ ὁ ἥλιος, τραγουδοῦν :

Ξαναέβγα πάλι, ἥλιε,
 τὴ χαρὰ γιὰ νὰ μᾶς δώσης,
 μέσ' στοῦ οὐρανοῦ τὸ φῶς
 καὶ ἐσὺ νὰ καμαρώσης.

4. Ἐὰν συμβῆ μολονότι ἐβγῆκε ὁ ἥλιος νὰ θρέχῃ ἀκόμη, τότε τὰ παιδιὰ φωνάζουν :

Πρέπει νὰ ντραπῆς ἐσὺ βροχή,
 ἀφοῦ πιά ὁ ἥλιος ἔχει βγῆ.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ

Ἀνάγγειλε στοὺς λαοὺς τὸ Ἱερὸ Προσκύνημα!
*Ἄς τὸ κάνουν ἢ πεξῆ ἢ μὲ καμήλες. Ἄς ἔρ-
 χονται κι' ἀπ' τὶς πιδὸ μακρυνὲς χῶρες.*
Τὸ Κοράνιον (ΚΒ' στ. 28).

Τὰ τραγούδια τῶν προσκυνητῶν ὅπως καὶ τὰ δικά μας «κάλαντα», «τοῦ Λαζάρου», «τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς» κλπ., ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν τραγουδιῶν ἐκείνων ποὺ ἡ λαογραφία ὀνομάζει «περιοδικά», γιατί

ψάλλονται μόνον σὲ ὠρισμένη ἐποχὴ τοῦ χρόνου. Δηλαδή τὴν ἐποχὴ ποὺ γίνεται τὸ προσκύνημα τῆς Μέκκας καὶ τὸ ὅποῖον κάθε καλὸς μουσουλμάνος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κάμῃ, ἔστω καὶ μιὰ μόνον φορὰ στὴ ζωὴ του.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ ψάλλουν οἱ προσκυνηταὶ ἢ τίς 3 μέρες προτοῦ φύγουν ἢ κατὰ τὸ ταξεῖδι καὶ τὸ προσκύνημα ἢ καὶ τίς 3 μέρες μετὰ τὴν ἐπιστροφή των.

1. Ἐπειδὴ ἄλλοτε γιὰ νὰ πᾶνε οἱ προσκυνηταὶ στὴ Μέκκα ἢ στὴ Μεντίνια, ἐταξειδεύαν κατὰ καραβάνια καὶ ὄχι μὲ αὐτοκίνητα ὅπως σήμερα, θρίσκομε στὰ τραγούδια των καὶ τὸ παρακάτω :

*Νὰ εἰστε σπλαχνικά, ἀστέρια τοῦρανοῦ,
καὶ μὴν ἀφίσετε νὰ πέσῃ ἡ δροσιὰ σας, ¹
γιατὶ θὰ βραχοῦν τὰ σαρίκια τῶν προσκυνητῶν.
Νὰ εἶσαι εὐκολοδιάβατος,
καὶ ἡ ἄμμος σου νὰ εἶναι λεπτή,
γιὰ χατῆρι τῶν προσκυνητῶν,
ὦ δρόμε σύ, ποὺ ὀδηγεῖς στὸν Προφήτη!*

Στὰ ἐπόμενα τραγούδια περιγράφεται ἡ ὠμορφιὰ τῶν Ἱερῶν Τόπων.

2. *Ψάλλω αἶνους στὸν Προφήτη
γιατὶ μοῦ εἶν' ἀγαπητός,
καὶ ζητῶ ἀπὸ τὸν πολυεὐσπλαγχο Θεὸ
νὰ μ' ἀξιώσῃ νὰ τὸν προσκυνήσω
μιὰ παρασκευή, ὅταν ὁ ἱεροκέρουκας θὰ κηρῦσῃ!
Πόσον ὠραῖος εἶσαι, ἀλήθεια, ὦ Προφήτη,
καὶ πόσον ὠραῖα τὰ λόγια σου!*

1. Ὁ λαὸς πιστεύει πὺς τὰ ἄστρα προκαλοῦν τὴ βροχή.

Ἡ ἀράχνη, γιὰ χατῆρι σου, ὕφανε τὸν ἰστό της
 ἔμπρὸς στὴν πόρτα τοῦ καταφυγίου σου. ¹
 Ψάλλω αἶνους στὸν Προφήτη καὶ στὴ Φάτμα ²
 πὸν δίπλα του, λάμπει σὰ φεγγάρι
 καὶ φωτίζει τὸν τάφο του.

3. Ὅποιοι ἰδῆ τὴν Κάαμπα ³
 καὶ τὸν Ἱερὸ Τάπητα ⁴ πὸν εἶν' ἐπάνω της,
 ἀμέσως ἐγκαταλείπει τὸν μάταιο αὐτὸ κόσμο
 μαζί με ὅλα τὰ καλὰ του.

4. Τὸ θόλο τοῦ τεμένους σου
 ἔχτισε, ὦ Προφήτη, ὁ Χαλίφης
 κι' οἱ βασιληᾶδες τὸν συνεπλήρωσαν
 μὲ τὸ πιὸ ἀγνὸ ἀσῆμι.
 Τὸ θόλο τοῦ τεμένους σου,
 ὦ Προφήτη, ἔχτισαν οἱ δούλοι,
 καὶ τὸν ἀπετελείωσαν οἱ βασιληᾶδες

1. Ὁ Μωάμεθ γιὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τοὺς Κορείσιτας πὸν τὸν
 κνηγοῦσαν κατέφυγε σ' ἓνα σπήλαιο κοντὰ στὴ Μέκκα. Ἐ-
 κεῖνοι ἄμα ἔφθασαν ἐκεῖ, ἐτοιμάζοντο νὰ μοῦνε νὰ ψάξουν
 καὶ τὸ σπήλαιο, ὅταν ἔξαφνα εἶδαν πὼς ἡ εἴσοδος ἐκλείετο ἀπὸ
 ἓνα ἰστό ἀράχνης τελείως ἀνέπαφο. Αὐτὸ τοὺς ἔκαμε νὰ πι-
 στέψουν πὼς κανεὶς δὲν θὰ εἶχε μπῆ ἐκεῖ καὶ ἐσώθη ἔτσι ὁ
 Μωάμεθ.

2. Ἡ κόρη τοῦ Μωάμεθ πὸν ὁ τάφος της εἶναι δίπλα στὸν
 τάφο τοῦ πατέρα της.

3. Ἱερὸς λίθος τῶν μουσουλμάνων πὸν εἶναι στὴ μέση τοῦ
 τεμένους τῆς Μέκκας. Εἶναι παραλληλεπίπεδο ὀρθογώνιο καὶ
 γι' αὐτὸ ἀνομασθῆ κάαμπα (ἀπὸ τὸ κύβος). Κατὰ τὴν παράδοσι
 τὸν λίθον αὐτὸν ἔφερε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ.
 Πρὸς τὴ διεύθυνσί του στρέφονται οἱ μουσουλμάνοι ὅταν προσ-
 εύχωνται.

4. Ὁ μετὰξινος τάπητς πὸν σκεπάζει τὴν Κάαμπα.

μὲ τὸ πιὸ πολῦτιμο ἀσῆμι!
 Ἦ εἴσοδος στὸ τέμενος τοῦ Μωάμεθ
 εἶναι ὠραία καὶ μύσχο μυρίζει.
 —Εὐτυχισμένη ἢ μέρα πού θὰ φύγω γιὰ 'κεῖ—
 Ἦ εἴσοδος στὸ τέμενος τοῦ Μωάμεθ
 εἶναι ὠραία καὶ στερεὸ τὸ κατῶφλι της.
 —Εὐτυχισμένη ἢ μέρα πού θὰ φθάσω ἐκεῖ—
 Ἦ εἴσοδος στὸ τέμενος τοῦ Μωάμεθ
 εἶναι ὠραία καὶ πέτρινο τὸ κατῶφλι της.
 —Εὐτυχισμένη ἢ μέρα πού θὰ προσκυνήσω ἐκεῖ—

5. Ἐκάτσαμε σταυροπόδι στὴ Μούνα¹
 κι' οἱ δοῦλοι μᾶς ἐρωτοῦνε :
 —Ἄπὸ ποῦ εἰσθε, ὦ ἄνθρωποι;
 —Προσκυνηταὶ σου εἴμεθα, ὦ Προφήτη,
 κι' ἐρχόμεθα νὰ ζητήσωμε τὴ μεσολάβησί σου στὸ Θεό.

6. Εἰν' ὤμορφο τοῦ Ζαμ - Ζὰμ² τὸ πηγάδι
 κι' ἔχει σχοινὶ μακρὸν μεταξωτὸ
 κι' ἢ κάθε ρουφιξιὰ ἀπὸ τὸ νερὸ του
 εἶναι γιὰ τὶς ἀρρώστειες γιαιτρικό.

1. Πεδιάδα, ὅπου προσφέρουν οἱ προσκυνηταὶ τὶς θυσίαι των κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ ὄρος Ἀραφάτ. Αἱ θυσίαι αὐτὲς γίνονται γιὰ τὴ μνήμη τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ.

2. Τὸ θαυματουργὸ πηγάδι τῆς Μέκκας, πού, κατὰ τὴν παράδοσι, ἀνοίξε ὁ Θεὸς γιὰ τὸν Ἰσμαῆλ καὶ τὴν Ἀραρ.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΡΓΑΤΙΚΑ

*Ἄς περπατοῦμε τραγουδῶντας, ὁ δρόμος
θὰ μᾶς κουράσῃ λιγώτερο.
Βιργίλιος (Βουκολ. 8. στ. 67).*

Τὰ τραγούδια ποὺ ὑπενθυμίζουν περισσότερο τὴν ἐπιφωνηματικὴ καὶ ρυθμικὴ μορφή τοῦ πρωτόγονου τραγουδιοῦ εἶναι θέβαια τὰ ἐργατικὰ τραγούδια.

Τὰ τραγούδια αὐτὰ —ὑπολείμματα τῶν πρωτόγονων ἐργατικῶν τραγουδιῶν ποὺ θρίσκομε στὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ ποὺ ἀφθονοῦν ἀκόμη καὶ σήμερα στοὺς ἀγρίους λαοὺς— χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ συνοδεύουν κάθε κοπιαστικὴ ἐργασία (ὑψωσι μεγάλου βάρους, κωπηλασία κλπ.). Γιατὶ πράγματι ἡ μονότονη καὶ ρυθμικὴ μουσικὴ των, ὅχι μόνον ἐμψυχώνει τὸν ἐργάτη, τοῦ διεγείρει τὴ δύναμι καὶ τὸν ἀνακουφίζει ἀπὸ τὸν μεγάλο κόπο, ἀλλὰ καί, κυρίως, μὲ τὸ τραγούδι συντονίζονται αἱ προσπάθειες ὄλων μαζί τῶν ἐργατῶν καὶ συγχρονίζεται ὁ ρυθμὸς τῆς κοινῆς ἐργασίας.

Τοῦ τραγουδιοῦ τὸν κάθε στίχο λέγει, συνήθως, μόνον ὁ ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς ομάδας ἐργατῶν, τὰ ἐπιφωνήματα ὕστερα λένε ὅλοι μαζί.

1. Αὐτὸ τὸ τραγουδοῦνε ὅταν προσπαθοῦνε νὰ σηκώσουν κάποιον μεγάλο θάρος :

Ἐμπρός, — ἔ! — ἔ!

Ἡ Σαγίντα ¹ μαζί σου — ἔ! — ἔ!

1. Ἴδὲ σημειώσιν σελίδος 11.

Ὁ Θεός καὶ τὸ βασίλειό του — ἔ! — ἔ!
 ὦ ἀθάνατε, ὦ ἀθάνατε! — ἔ! — ἔ!

2. Αὐτὸ εἶναι τὸ τραγοῦδι τῶν θαρκάρηδων γιὰ νὰ ρυθμίζουσι τὸ τράβηγμα τῶν κουπιῶν :

Τὸ βάθος εἶν' ἀκόμα
 δυὸ τρίτα καμακιοῦ,
 ἐμπρός! ἀκόμα!, ἀκόμα!
 ὦ Προφήτη! ὦ Προφήτη!
 ἔλα! — ὄμπ! — ἔλα! — ὄμπ!
 ἔλα! — ἔσα! — ἔλα! — ἔσα! ¹

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΕΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕ ΕΘΙΜΑ

Ἄν καὶ τὸ θέμα μας εἶναι ἀποκλειστικὰ τὸ δημο-
 τικὸ τραγοῦδι καὶ ὄχι τὰ ἔθιμα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ,
 εἴμεθα μ' ὄλα ταῦτα ὑποχρεωμένοι νὰ περιγράψωμε, μὲ
 κάθε δυνατὴ συντομία, τὰ κυριώτερα, γιὰ νὰ μπορέσῃ
 νὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης πῶς καὶ πότε ἀκριβῶς λέ-
 γονται τὰ τραγοῦδια ποὺ συνοδεύουσι αὐτὰ τὰ ἔθιμα.

Γιὰ μιὰ λεπτομερέστερη περιγραφή καὶ μάλιστα ὅλων
 τῶν ἐθίμων τοῦ λαοῦ τῆς Αἰγύπτου — μολονότι θάταν,
 ἀσφαλῶς, πολὺ - πολὺ ἐνδιαφέρουσα θὰ ἐχρειάζετο νὰ
 αὐξήσωμε πολὺ τὸν ὄγκο τοῦ βιβλίου.

1. Τὰ ἐπιφωνήματα ἢ «ἐπιφθέγματα» αὐτὰ εἶναι ἀνάλογα
 μὲ τὰ δικά μας ἔγια μόλα - ἔγια λέσσα κτλ. καὶ τὰ τῶν ἀρ-
 χαίων «εἶα μάλα» καὶ «ὄπ» ἢ «ὄοπ» (Ἄριστοφ. Βατρ. 208
 καὶ Εἰρήνη 512). Πρβλ. καὶ τὸ Κ. Bücher, Arbeit und Ry-
 thmus (Δειψ. 1902).

ΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ἡ μαμμή δυὸ - τρεῖς μέρες πρὶν τὴ γέννα στέλλει στὸ σπίτι τῆς μελλούσης μητέρας, τὴν λεγομένη «μαιοευτική καρέκλα»¹ πού θὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὸν τοκετὸ καὶ τὴν ὁποῖαν στολίζουν μὲ λουλούδια καὶ μὲ χρωματιστοὺς φιόγκους δεμένους σὲ κάθε γωνιά τῆς.

Ἔστερα δὲ ἀπὸ τὸν τοκετὸ, ἂν μὲν ἡ μητέρα εἶναι πλουσία, ἀναπαύεται κάμποσες ἡμέρες στὸ κρεβάτι τῆς, ἄλλοιῶς, ἀμέσως τὴ δεύτερη ἢ τὸ πολὺ τὴν τρίτη ἡμέρα, ἀναλαμβάνει τὸ νοικοκυριό, ἀποφεύγει ὅμως τὶς βαρειές δουλειές.

Τὴν ἐπαύριο, προσκαλοῦνται, ἂν πρόκειται γιὰ εὐπορη οἰκογένεια, χορεύτριες καὶ τραγουδίστριες, πού θὰ χορέψουν καὶ θὰ τραγουδήσουν στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μάλιστα, ἂν τὸ παιδί πού γεννήθηκε εἶναι ἀγόρι.

Ἄλλοιῶς, ἂν πρόκειται γιὰ φτωχὴ οἰκογένεια, τὸ γλέντι ἀναβάλλεται γιὰ τὰ «Ἑπτὰ», πού ὑποχρεωτικῶς πρέπει νὰ ἐορτάσουν ὄλοι, πλούσιοι καὶ φτωχοί.

Ἐνα τραγοῦδι πού λένε στὴν περίστασι αὐτὴ εἶναι καὶ αὐτό :

*Δόξα νᾶχη ὁ Θεός, ὅπου γέννησες καλὰ
καὶ μᾶς ἔκαμες καὶ γιό.
Ὁ Θεὸς τῶρα νὰ δώση
γεήγορα νὰ μεγαλώση
καὶ νὰ βγάλῃ καὶ μουστάκι.*

1. Περὶ αὐτῆς, γνωστῆς ἀπὸ τὴ Φαραωνικὴ ἐποχὴ, ἰδέ : Δρ Καβούρ, «Μαιοευτικὴ καθέκλα» (Ἡμερ. Πάργα 1934)—Cabanès, Les indiscretions de l'Histoire (2α σειρὰ, σελ. 67, Παρίσι χωρὶς ἔτος ἐκδόσεως)—Lane, loc. cit. σελ. 507.

*Κι' ὅταν θᾶναι τὰ «ἑπτὰ»,
 νὰ τοῦ ἀνάψωμε κεριά,
 ἐμεῖς κι' ὄλοι οἱ καλεσμένοι.
 Μὰ γ' αὐτὸ ὅμως καὶ σὺ
 μὴν ὑπερηφανευθῆς,¹
 μόνο καρῦδια νὰ μοιράσης.
 Καὶ ἀπὸ ὅλα πιὸ μπροστὰ
 νὰ «γυρίσης»² τὸ παιδί σου.
 Καὶ νὰ πῆς καὶ στὴ μαμμὴ
 νὰ σοῦ κάμῃ τὸ λουτρό σου.
 Μᾶς ἐχάρισες ἀλήθεια
 ἓνα ὠμορφο στολίδι
 πὸν «γκουὰ—γκουὰ» φωνάζει.
 Φώναξέ το — πρόσεχέ το
 πάρε το καὶ χάδεψέ το,
 σήκωσε καὶ θήλασέ του,
 νὰ ἡσυχάσῃ τὸ καῦμένο.
 Καὶ τὰ δόντια του σὰ βγάλη
 ἤσυχα νὰ τὰ περάσῃ,³
 γιατί ἐκείνη ἦ ἀρρώστεια,
 τὸ παιδί πολὺ κουράζει
 καὶ τὴ μάννα του τρελλαίνει.
 Τὸ παιδί τὴν ἄρκουδίζει,
 κι' ὅσο πάει κι' ὠμορφαίνει.*

1. Διότι ἐγέννησε γιό. Καὶ στοὺς νεωτέρους Αἰγυπτίους
 βρισκομε τὴν προτίμησι ποῦχαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῶν πρόγονοι
 στὰ ἀρσενικὰ παιδιὰ. Ἰδέ: Ghallab, Les survivances de l'Egy-
 pte Antique dans le folklore Egyptien moderne (Παρ. 1929)—Le-
 gey, Le Folklore Marocain (Παρ. 1926) σελ. 86 — Lane, loc. cit.
 σελ. 509.

2. Δηλαδή τὸ «γύρισμα» πὸν θὰ γίνῃ στὰ «ἑπτὰ».

3. Γιατὶ στὴν ὀδοντοφυΐαν ἀποδίδουν αἱ μητέρες πολλὰς ἀρ-
 ρώστειες τῆς βρεφικῆς ἡλικίας.

*Τώρα ἔγινε μεγάλο
 καὶ πηγαίνει στὸ σχολεῖο,
 καὶ μᾶς διάβασε καὶ γράμμα
 πὸν οἱ συγγενεῖς μᾶς στείλαν!
 Τὶ καλὸ ποῦν' τὸ παιδί μας!
 Τώρα πιά ἔχει μεγαλώσει
 εἶναι καὶ εὐτυχισμένο
 κι' ἀγαπάει τὸ χωριό του.
 "Ἐξυπνο ποῦν' τὸ παιδί μας!
 Σάλεχ¹ εἶναι τὸνομά του,
 ἢ ὠμορφιά του ὅλους σκλαβώνει
 κι' ὅλοι τώρα τ' ἀγαπᾶνε.*

Καὶ στὴ μητέρα ἐπίσης τραγουδοῦν αἱ καλεσμένες ἓνα μικρὸ τραγοῦδι :

*Νὰ σηκωθῆς μὲ τὸ καλό,
 μὲ τὶς ἄσπρες τὶς φτέρνες θαμμένες μὲ χέννα,²
 καὶ τὴν ἡμέρα τῶν ἑπτὰ
 θὰ φέρωμε τὴ μουσικὴ νὰ παίξῃ ὅλο γιὰ σένα.*

ΤΑ «ΕΠΤΑ»

Ἄλλη ἐνδιαφέρουσα ἑορτὴ γίνεται μιὰ ἑβδομάδα μετὰ τὴ γέννησι, στὰ λεγόμενα «ἑπτὰ», ὅποτε καὶ «θα καθαρισθῆ» ἢ μητέρα καὶ θὰ δοθῆ τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ.

Αἱ προετοιμασίες ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν παραμονή. Ἐνας καλοπλυμένος καινούργιος γκουλές, ἂν πρόκειται γιὰ κορίτσι, ἢ ἓνα μπρίκι: ἂν τὸ νεογέννητο εἶναι ἀγόρι,

1. Τὸ ὄνομα στὸ ἀραβικὸ τραγοῦδι ἔχει μπῆ γιὰ τὴν ὁμοιοκαταληξία.

2. Ἴδὲ σημείωσιν σελίδος 21.

γεμίζονται με λίγο νερό και στολίζονται με πολύχρωμα χαρτιά και λουλουδία. Ἐν μάλιστα εἶναι γκουλέσ, τότε ἔκτος ἀπ' αὐτὰ προσθέτουν σκουλαρίκια καὶ περιδέραια.

Ἔστερα, ἄνω σ' ἓνα τραπέζι πού θρῖσκεται στή μέση τοῦ δωματίου τοποθετοῦν ἓνα μετάλλινο δίσκο πού περιέχει λίγο νερό, παρμένο ἀπὸ τὸ μπάνιο πού ἐκείνη τῆ μέρα εἶχαν κάμει ἢ μητέρα καὶ τὸ παιδί, ἓνα κομμάτι σαποῦνι, ἓνα λίφι, λίγα ξηρὰ κουκκιά, τὸν στολισμένο γκουλέ — πού στὸ στόμιό του στηρίζουν μιὰ λαμπάδα ἢ ὁποῖα θὰ ἀνάβῃ ὅλη τὴ νύχτα — καί, τέλος, ἓνα πιάτο μὲ 7 διάφορα πράγματα : σιτάρι, κριθάρι, φακῆ, ρίζι, κουκκιά, ψωμί καὶ ἀλάτι. Σ' αὐτὸ τὸ πιάτο πάνω θάζει ἢ μαμμὴ τὸ δεξί της χέρι καὶ λέει τὸ ξόρκι τῆς θασκανίας γιὰ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τὸ κακὸ μάτι τὸ νεογέννητο.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα, ὁπότε καὶ θὰ γίνῃ ἢ κυρίως ἐορτή, ἀρχίζουν ἀπὸ νωρὶς νὰ καταφθάνουν οἱ γείτονες καὶ οἱ προσκαλεσμένοι καθὼς καὶ ἡ μαμμὴ, πού εἶναι, μπορούμε νὰ ποῦμε, ὁ τελετάρχης τῆς ἡμέρας.

Αὐτὴ ἀφοῦ ἀλείψῃ ὅλο τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ μὲ μιὰ διάλυσι καμωμένη μὲ νερό καὶ ἀλάτι,¹ ρίχνει λίγο ἀπὸ τὸ μίγμα τοῦ πιάτου πάνω σ' ἓνα ἀναμμένο μαγκάλι καὶ καλεῖ τὴ λεχώ νὰ τὸ δρασκελίση 7 φορές, γιὰ νὰ θεωρηθῇ καθαρῆ. Γιὰ δὲ τὸν καθαρισμὸ τοῦ παιδιοῦ, ἢ μαμμὴ, περνᾷ 7 φορές πάνω ἀπὸ τὸ ἴδιο μαγκάλι τὰ ρουχὰ πού φοροῦσε τὸ μωρὸ τὴν παραμονή.

Ἔστερα πέρνει τὸ παιδί στὴν ἀγκαλιά της, τὸ γυρίζει σὲ ὅλα τὰ δωμάτια, ραντίζει παντοῦ γύρω της ἀπὸ τὸ μίγμα τοῦ πιάτου καὶ τραγουδεῖ :

1. Ἡ συνήθεια αὐτὴ πού σώζεται ἀκόμα σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας εἶναι ὑπόλειμμα παλαιοῦ ἔθιμου, ἀφοῦ περὶ «ἀλισμοῦ» ἀναφέρει στὸ «περὶ γυναικείων παθῶν» καὶ ὁ Σωρᾶνὸς ὁ Ἐφεσίος (ἐκδ. Ἐρμαρίον 1869, κεφ. 28, σελ. 120).

Ἄλατι τοῦ σπιτιοῦ — αὔξησε τὰ παιδιά μας.

Ἄλατι τοῦ σπιτιοῦ — αὔξησε τὰ μικρά μας.

Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἐπαναλαμβάνουν ἀμέσως 7 κορίτσια πού ἀκολουθοῦν καὶ τῶν ὁποίων τὰ μάτια πρέπει νὰ εἶναι μαυρισμένα με «κόχλ».¹

Ἐφοῦ τελειώσῃ τὸ «γύρισμα», ἡ μαμμὴ ἐτοιμάζει δυὸ φυλαχτὰ γιὰ τὸ νεογέννητο. Τὸ ἕνα, πού θὰ κρεμασθῆ ἰσὺ τοῦ λαιμοῦ του, γίνεται με ἕνα μικρὸ σακκουλάκι πού τὸ γεμίζει με λίγα ἀπὸ τὰ 7 εἶδη τοῦ πιάτου, ἐνῶ τὰ ξηρὰ κουκκιά πού ἐθράχησαν στὸ νερὸ τοῦ δίσκου, περνοῦνται μ' ἕνα βελόνι γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὸ ἄλλο φυλαχτὸ πού θὰ δεθῆ στὰ μαλλιά τοῦ μωροῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ φθάνουν τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς. Ἡ μαμμὴ τοὺς μοιράζει μικρὰ κεράκια καὶ τοὺς τραγουδεῖ τὸ παρακάτω τραγοῦδι πού ἐκεῖνα ἐπαναλαμβάνουν ὅλα μαζί:

*Γρήγορα - γρήγορα νὰ μεγαλώσης,
χρυσᾶ σκουλαρίκια νὰ φορέσης εἰς τ' αὐτιά σου²
καὶ νὰ ζήσης νὰ ἀναθρέψης τὰ παιδιὰ σου!
Κάμε, Θεέ, νὰ μεγαλώσῃ τὸ παιδί
καὶ σὰν ἐμᾶς μεγάλο νὰ γενῆ.*

Βάζει ἔπειτα ἡ μαμμὴ τὸ παιδί μέσα σ' ἕνα κόσκινο, τὸ κινεῖ σὲ ὅλες τὶς διευθύνσεις ἐνῶ τοῦ δίδει διαφορὰς συμβουλές ὑπακοῆς στοὺς γονεῖς του. Τὴν ἴδια ἐκεῖνη ὥρα μιὰ ἄλλη γυναῖκα κάνει ἕνα πολὺ δυνατὸ θόρυβο μ' ἕνα μετἀλλينو γουδί, γιὰ νὰ «ξεφοβηθῆ καὶ συνηθίσῃ τὸ παιδί στοὺς κρότους».

1. Ἰδὲ σημείωσιν σελίδος 15.

2. Τῇ φράσει αὐτῇ λένε ἀνεξαρτήτως ἂν πρόκειται γιὰ ἀγόρι ἢ γιὰ κορίτσι.

Ἄμέσως κατόπιν, ἡ μαμμὴ ἀνάθει λίγο λιθάνι καὶ ἄλλες ἀρωματικὲς οὐσίες γιὰ νὰ «καθαρισθῆ τὸ δωμάτιο, μοιράζει στὰ παιδιὰ ἀμύγδαλα, φουντούκια, στραγάλια, καρύδια κττ., καὶ τὰ παιδιὰ φεύγουν πέρνοντας μαζί των τὸ κόσκινο ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ παίξουν τσέρκι.

Τοὺς ἴδιους ξηροὺς καρποὺς προσφέρει καὶ στοὺς καλεσμένους, οἱ ὁποῖοι καὶ τῆς δίδουν —ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ μητέρα— ἓνα μικρὸ χρηματικὸ δῶρο. Ἡ μαμμὴ πέρνει ἐπίσης τὸ μερίδιό της ἀπὸ τοὺς ξηροὺς αὐτοὺς καρποὺς καὶ ἓνα κεφάλι ζάχαρι ἀπαραιτήτως.

Ἐάν ἡ οἰκογένεια πενθῆ γίνεται ἡ ἑορτὴ ἀλλὰ χωρὶς τὰ παιδιὰ, τὰ κεριὰ καὶ τὰ τραγούδια.

Ἄν πρόκειται γιὰ μιὰ μητέρα ποὺ τῆς πεθαίνουν τὰ παιδιὰ, γιὰ νὰ ζήσει τὸ νεογέννητο, τὸ θάζει ἡ μαμμὴ σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς τελετῆς, μέσα σὲ ἓνα πανέρι γεμᾶτο καλαμπόκι καὶ τὸ περνᾷ 7 φορές πάνω ἀπὸ τ' ἀναμμένο μαγκάλι.

Γιὰ τὸν ἴδιο αὐτὸ λόγο, πολλὲς γυναῖκες, τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς ἐγκυμοσύνης των, γιὰ νὰ μὴ χάσουν ἀπὸ πρόωρο θάνατο τὸ παιδί ποὺ θὰ γεννηθῆ, «ζητιανεύουν» ἓνα γρόσι ἀπὸ 7 ἄνδρες ποὺ τ' ὀνομά των πρέπει νᾶναι Μωχάμετ. Μὲ τὰ 7 γρόσια ποὺ θὰ συνάξουν, παραγγέλλουν σὲ ἓναν σιδερεᾶ, ποὺ πρέπει νᾶχε πατέρας καὶ πάππο σιδερεᾶ, ἓνα σιδερένιο κρίκο, μέσ' στὸν ὁποῖον περνοῦν 7 δαχτυλίδια, σιδερένια, καὶ τὸν φοροῦν στὸ λαιμὸ τους. Παραγγέλλουν ταυτοχρόνως καὶ δυὸ βραχιόλια ἐπίσης σιδερένια, ἓνα γιὰ τὸ χέρι καὶ ἄλλο γιὰ τὸν ἀστράγαλο. Ἔτσι ἐξασφαλίζουν —λένε— στὸ παιδί μιὰ «σιδερένια ζωή».

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ

“Όταν θάζουν στὸ νεογέννητο τὸ πρῶτο πουκάμισο
καὶ κάθε φορὰ πού τοῦ τὸ ἀλλάζουν τοῦ τραγουδοῦν:

*Σοῦ ἔβγαλα μιὰ προστασία
καὶ σοῦ θάζω τώρα δυό,
τὴν προστασία τοῦ Χάσαν καὶ τοῦ Χουσέν.¹*

ΠΕΡΙΤΟΜΗ

*Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ περιταμνόμενοι ἀνθρώπων.
Ἑρόδοτος (Β' 104).*

Στὴν Αἴγυπτο ἡ περιτομὴ ἐγένετο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων
χρόνων, καὶ πρὶν, δηλαδή, ἀκόμη ἀποτελέσει αὐτὴ θρη-
σκευτικὴ ὑποχρέωσι γιὰ τοὺς μουσουλμάνους, ὅπως μᾶς
βεβαιώνουν ἱστορικοὶ καὶ μᾶς μαρτυροῦν πίνακες ὑπο-
γείων τῆς Δ' Δυναστείας καὶ ἀνάγλυφα πού σώζονται
ἀκόμα στὸ Καρνάκ.¹

Σήμερα ἡ περιτομὴ γίνεται συνήθως, ὅταν τὸ παιδί

1. *Χάσαν καὶ Χουσέν, ἀνεψιοὶ τοῦ Μωάμεθ· γιοὶ τῆς κόρης
του Φάτμας καὶ τοῦ Ἄλη, τοῦ 4ου Χαλίφη.*

1. *Ἰδέ*: Chabas, De la Circoncision chez les Egyptiens (Revue
Archéol. 1861 σελ. 289) — Lane, loc. cit. 174 καὶ 511 — Wilkinson,
loc. cit. — Vigouroux, La Bible et les Découvertes Modernes
(Παρ. 1896) — Ebers, Aegypten und die Bücher Moses A' (Λειψ.
1868) — Maspéro, Histoire du peuple d'Israël (Παρ. 1887) — Dol-
linger, Paganisme et judaïsme (Βρυξ. 1858) — Ὁραπόλλωνος τοῦ
Νεῖλου A', 14. — Voltaire, Dict. Philosophique ἄρθρ. circoncision
καὶ ἰδίως τὰ Dict. de la Bible par Vigouroux (Παρ. 1895), Dict.
d'Archéol. Chrétienne et de liturgie par Cabrol & Leclercq (Παρ.
1907) ὅπου καὶ πλουσία βιβλιογραφία.

γίνη 5 ἢ 6 ἐτῶν, ἄλλοτε ἐνωρίτερα καὶ ἄλλοτε ἀργότερα. πάντως ὅμως πρὶν ἀπὸ τὴν ἡβη, πού ἐδῶ συμπίπτει μὲ τὴν ἡλικία τῶν 12—13 ἐτῶν, γιὰ ἀπὸ τότε ὁ νεαρὸς μουσουλμάνος πρέπει νὰ προσεύχεται καὶ πρέπει νᾶχη «ἐξαγνισθῆ» προηγουμένως, πρᾶγμα πού μόνο μὲ τὴν περιτομὴ θὰ κατορθώσῃ.

Τὴν παραμονὴ τῆς ἡμέρας πού θὰ γίνη ἡ περιτομὴ, ἡ οἰκογένεια τοῦ παιδιοῦ ἀναλόγως μὲ τὰ μέσα πού διαθέτει, ἐτοιμάζει μιὰ μεγάλη ἢ μικρὴ πομπή πού θὰ διασχίση τοὺς δρόμους τῆς γειτονιάς. Στὴν πομπή αὐτὴ προηγεῖται ἡ μουσικὴ, ἀκολουθεῖ τὸ ἀμάξι μὲ τὸ παιδί πού φορεῖ τὰ καλύτερα ροῦχα καὶ στολίδια πού διαθέτουν οἱ γονεῖς του, καὶ τελευταῖα ἔρχονται οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι. Πρὶν ἀπὸ τὴ μουσικὴ βαδίζει καμαρωτὸς ὁ ὑπηρέτης τοῦ κουρέα πού θὰ κάμῃ τὴν περιτομὴ, κρατῶντας ἓνα μεγάλο τριγωνικὸ κιθώτιο («χέμλ»), στολισμένο μὲ γυαλιστερά κομμάτια μπρούντζου καὶ πολλὰ κουδουνάκια καὶ πού περιέχει τὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα τοῦ κυρίου του.

Τὴν νύχτα τῆς ἡμέρας αὐτῆς πού, ὅπως τῆς παραμονῆς τοῦ γάμου, λέγεται κι' αὐτὴ «νύχτα τῆς χέννας» κάμνουν μπάνιο στὸ παιδί, τοῦ θάφουν μὲ «χέννα» τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του ἐνῶ ταυτοχρόνως τοῦ τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια.

Ἴδου μερικά :

1. Ἔλα μέσα στὸ σπίτι μας, σιγὰ - σιγὰ, μπαρμπέρε,
καὶ μὲ μιὰν ἀπαλὴ τομὴ
κάμε του τὴν περιτομὴ,
καὶ τὸ παιδί ἔν' ἀδύνατο ὡσὰν τὸ περιστέρι.

2. Σκορπίσετε γαρύφαλα γύρω στὴν κεφαλὴ του
καὶ ἐσύ, μπάρμπα, φέρε του ροῦχα γιὰ τὴ γιορτὴ του,

*πού ἂν τὰ φορέση καὶ ἐμπῆ στὸν κῆπο νὰ τὸν δοῦν
ὅλα τὰ δέντρα, γύρω του, γι' αὐτὸν θὰ τραγουδοῦν.*

3. Ἐδῶ ὑποτίθεται πὼς λέει τὸ παιδί στὴ μητέρα του :

*—Μάννα, δῶσ' τὰ καλύτερα τὰ ροῦχα μου νὰ βάλω,
μαργαριτάρια δῶσε μου γιὰ νᾶμαι στολισμένο.*

Ἐνῶ ἡ μητέρα ἀπευθύνεται στὸν κουρέα πού κάνει τὴν περιτομή καὶ λέγει :

*—Σιγὰ - σιγὰ, ἄχ! πρόσεχε, μπαρμπέρη, τὸ παιδί μου
γιατὶ πάντα ξεκούραστο ἦταν, καὶ χαδεμένο!*

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ κουρέας τοῦ χωριοῦ, πού παίζει τὸ ρόλο τοῦ χειρουργοῦ, ἀφοῦ ξυρίση μὲ ἓνα ἰδιάζοντα τρόπον («μουάρης») τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ, ἐκτελεῖ τὴν περιτομή, ἐνῶ ὁ βοηθὸς καὶ οἱ γονεῖς κρατοῦν τὸ παιδί πού κλαίει διαρκῶς καὶ φωνάζει.

Μόλις τελειώση ἡ περιτομή, ὅλοι οἱ καλεσμένοι μὲ τὴ σειρά των ρίχνουν γιὰ τὸν κουρέα, ἓνα μικρὸ νόμισμα στὸ πιατάκι μὲ τὸ νερὸ πού χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸ ξύρισμα.

Ὅταν ὁμως ἔλθῃ ἡ σειρά τῆς μητέρας, ὁ κουρέας τῆς ρίχνει γύρω στὸ λαιμὸ μιὰ πετσέτα καὶ κάνει πὼς θέλει νὰ τὴν πνίξῃ, τὴν ἀφίνει δὲ μόνο ἄμα πάρῃ ἓνα χρηματικὸ δῶρο ἀπὸ τὸν πατέρα ἢ τὸν πλησιέστερο συγγενῆ τοῦ παιδιοῦ.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΔΟΝΤΙΑ

“Όταν πέφτουν τοῦ παιδιοῦ τὰ δόντια γιά νά ξβγουν
 ἄλλα ωραία καί στερεά, τοῦ λένε νά ρίξει τὸ δόντι πού
 ἔπεσε πρὸς τὸν ἥλιο καί νά πῆ τρεῖς φορές :

*“Ἡλιέ μου, μικρέ μου ἥλιε,
 πάρε τὸ δόντι τοῦ γαιδάρου
 καί δῶσε μου ἓνα ὠραῖο
 σὰν τὸ δόντι τῆς νύφης.*

ΑΠΟΓΑΛΑΚΤΙΣΜΟΣ

“Όταν γίνῃ ὁ ἀπογαλακτισμὸς ἐνὸς παιδιοῦ καί ἐ-
 κείνο κλαίει ζητώντας τὸ μητρικὸ γάλα, γιά νά τὸ ἡσυ-
 χάσουν τοῦ τραγουδοῦν :

*“Ἐλα μπαμπᾶ μὲ τὶς τσέπες γεμᾶτες
 στραγάλια, ἀμύγδαλα καί κουλούρια πολλά,
 ἔλα μπαμπᾶ μὲ τὶς τσέπες γεμᾶτες
 φουντούκια, φουστίκια, κι’ ὅλα θὰ πᾶνε καλά.*

ΕΠΩΔΑΙ

*‘Ωτειλὴν δ’ Ὀδυσῆος... δῆσαν ἐπισταμένως·
 ἐπαιδῆ δ’ αἶμα κελαινὸν ἔσχεθον.
 Ὀδυσσεΐας (T, 456)*

«Ἐπωδάς» ὠνόμαζαν οἱ ἀρχαῖοι —φαίνεται ἄλλως
 τε καὶ ἀπὸ τῆ λέξι— μαγικά τραγούδια πού ἀπαγγελλό-

μενα μόνα των ἢ συνοδευόμενα μὲ μαγικὲς πράξεις καὶ τελετὲς εἶχαν τὴ δύναμι νὰ προκαλοῦν τὸ κακὸ ἢ καί, τὸ ἐναντίον, νὰ τὸ ἀφαιροῦν καὶ νὰ τὸ θεραπεύουν.¹

Στοὺς ἀρχαίους Ἰνδούς, Χαλδαίους, Αἰγυπτίους, τὰς ἐπωδὰς ἔλεγαν ἐπισήμως οἱ ἱερωμένοι, πολὺ συχνά, ὁμοῦς τὰς χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι “Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι.

Ὑπολείμματα τῆς πίστεως πρὸς τὴ θεραπευτικὴ δύναμι τῶν ἐπωδῶν, εἶναι τὰ σημερινὰ δικά μας «ξόρκια» καὶ «γητέματα», πού θρίσκομε ἀκόμη καὶ στὴν ἐκκλησία μας ὡς «ἀφορκισμούς» καὶ «ἐξορκισμούς».

Καὶ στὴ σημερινή, λοιπόν, Αἴγυπτο δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ σωθοῦν τὰ ἴχνη τῶν παλαιῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπωδῶν.² Ἔτσι συναντοῦμε κι’ ἐδῶ ἔμμετρα —γι’ αὐτὸ ἄλλως τε κατατάσσονται στὰ τραγούδια— ξόρκια, πού χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴ θεραπεία κάθε κακοῦ καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ λαὸς τρέφει πολὺ μεγάλη πίστι.

Οἱ ἐξορκισμοὶ αὐτοὶ δὲν ὑπάρχουν πουθενὰ γραμμένοι καὶ οὔτε εἶναι εὐκόλο νὰ τοὺς θρῆ κανεῖς γιὰτὶ μεταδίδονται μόνον προφορικῶς καὶ ἐμπιστευτικά, ὥστε σήμερα σχεδὸν δὲν τοὺς ξέρουν παρὰ μόνον αἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐξορκίστρες.

Καὶ γι’ αὐτὸ μάλιστα, δὲν μπόρεσαν νὰ δημοσιεύσουν τίποτε σχετικὸ μὲ τὸ εἶδος αὐτῶν τραγουδιῶν. ὅλοι ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν αἰγυπτιακὴ λαογραφία.

1. *Ὅπως ἀκριβῶς ἡ σημερινὴ πίστις στὴ δύναμι τῆς Δευκῆς καὶ Μαύρης Μαγείας.*

2. *Ἴδὲ Ghallab, loc cit. σελ. 263.*

ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΣΚΑΝΙΑ

Ἵπὸ βασκανίας καὶ φθόνου ἐλάπτεσθαι προσο-
ρωμένους οἴονται τοὺς καλοὺς.

(Πλουτ. Πρὸς Ἐπικουρ. 1090)

Ἡ πίστις καὶ ὁ φόβος πρὸς τὴ βασκανία, εἶναι πολὺ διαδεδομένος στὴν Αἴγυπτο. Γι' αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ εἰδικὰ φυλαχτὰ ποὺ ὑπάρχουν, πρέπει ὅταν κανεὶς ἐκφράζη τὸ θαυμασμό του, νὰ πῆ προηγουμένως: «Προσευχηθῆτε στὸν Προφήτη»! ἢ «Μά-σά-αλλά»! (= τί ἠθέλησε ὁ Θεός!), γιὰ ν' ἀποφύγη τὴν ἀκουσία βασκανία. Ὅπως δηλαδὴ λέμε ἡμεῖς «φτοῦ νὰ μὴ βασκαθῆ» καὶ οἱ ἄρχαιοι Λατῖνοι «*praefiscini dixerim*». Οἱ Ἱταλοὶ ἐπίσης ποὺ φοβοῦνται ἐξαιρετικὰ τοὺς περιβοήτους *jettatore di bambin!* λένε γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ: *Si mal occhio mon ci fosse!*

1. Ὅταν κανεὶς παρ' ὄλες τὶς προφυλάξεις ματιασθῆ, προσκαλοῦν τὴν ἔξορκίστρα, ἢ ὁποῖα γιὰ νὰ ξεβασκάνη αὐτὸν ποὺ πάσχει θάζει τὸ δεξί της χέρι πάνω στὸ κεφάλι του καὶ λέγει:

*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πρώτη,*¹

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δεύτερη,

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τρίτη,

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τετάρτη,

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πέμπτη,

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἕκτη,

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἑβδόμη φορά.

*Αὐτὸ ποὺ λέγω εἶναι τὸ ξόρκι τοῦ Μωχάμετ,
τοῦ γιοῦ του Ἀμπντάλλα.*²

1. Πρβλ. Lane. loc cit. σελ. 258.

2. Δηλ. τοῦ Μωάμεθ.

Ὁ Προφήτης ἐγιάτρευε τὴν καμήλα του
ἀπὸ τὸ κακὸ μάτι τῆς γυναίκα^ς του.

Τῆς εἶχε δώσει χόρτο — καὶ ὅμως δὲν τὸ ἔτρωγε,
ἦταν σὰν σπασμένη—καὶ ὅμως, μὲ τὸ ξόρκι αὐτὸ σηκώθηκε
μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φιλεύσπλαγχου Θεοῦ!

Καὶ εἶπα ἐγὼ στὸ κακὸ μάτι :

—Τί χρειάζεσαι στὸν κόσμο, εἰσύ;

Θὰ σὲ κλείσω ἐγὼ σ' ἓνα μπρούντζινο κουτί
καὶ ἀφοῦ τὸ σφραγίσω μὲ ὑδράργυρο καὶ μὲ μολίβι,
θὰ σὲ ρίξω στὸ ποτάμι.

Καὶ μοῦ ἀπάντησε τὸ μάτι :

—Μὰ τὸ Θεὸ καὶ μὰ τὸν Προφήτη.

Φέρνω μάρτυρα τὸ Θεὸ
ὅτι δὲν θὰ ἐλάψω πιά ποτὲ
κανένα κοριτσάκι μέσ' στὰ σπάργανά του,
οὔτε καμμιά νύφη στὸ γάμο της,
οὔτε γκαμούσα¹ πὸν ἀρμέγεται,
οὔτε καμμιά γυναῖκα πὸν βρίσκεται στὸ σπίτι της,
οὔτε ἄντρα πὸν νᾶναι στὸ μαγαζί του.

—Σ' ἐξορκίζω, κακὸ μάτι τῆς γυναίκα^ς,
ποῦσαι πὺ ἀίχμηρὸ κι' ἀπ' τὸ δρεπάνι·

καὶ σένα κακὸ μάτι τοῦ ἀντρός,
πὸν σφάζεις πὺ πολὺν κι' ἀπὸ σπαθί·
καὶ σὲ μάτι τοῦ μικροῦ παιδιοῦ,
πὸν μπορεῖς νὰ τρυπήσης καὶ θώρακα·
καὶ σὲ μάτι τοῦ πλανόδιου ψάλλη,
πὸν μπορεῖς νὰ τρυπήσης καὶ βενέτικο φλουρί·
καὶ σὲ μάτι τῆς σκλάβας πὸν σκοτώνεις
πὺ πολὺν κι' ἀπ' τὰ ἀκονισμένα σπαθιά.

Καὶ σένα μάτι τῶν σκλάβων,
πὸν μοιάζεις μὲ δυνατὲς μαστιγώσεις·

1. Βούβαλος.

- καὶ σὲ μάτι τοῦ μουσαφίρη,
 πὸν κόβεις πὸ πολλὸ κι' ἀπ' τὸ μαχαίρι·
 καὶ σὲ μάτι τῆς πονηρῆς γειτόνισσας,
 πὸν φέρνεις τῇ δυστυχία,
 καὶ σὲ μάτι ὄλων πὸν σὲ εἶδαν καὶ σὲ ἀντίκρυσαν,
 ἢ ξένοι εἶναι ἢ καὶ συγγενεῖς,
 ξορκισμένο νὰ εἶσαι!
- Κι' ὄλους αὐτοὺς εἶθε ὁ Θεὸς νὰ μὴν τοὺς εὐλογῆσῃ,
 καὶ σ' αὐτοὺς νὰ γυρίσῃ τὸ κακὸ μάτι.
- Ἐφυγε τώρα πιά ἡ θασκανία!
 Πέταξε μακρὰ καὶ ψηλά, ὦ κακὸ μάτι,
 ὅπως πετάει τὸ φτερό. Καὶ νὰ γίνῃς ξηρὸ
 σὰν τὸ πὸ ξηρὸ χόρτο...

Ἄμέσως κατόπιν ἡ ἐξορκίστρα θουτᾶ τὸ δεξί της χέρι σὲ μιὰ διάλυσι ἀπὸ νερὸ καὶ ἀλάτι πού ἔχει δίπλα της σ' ἓνα πιάτο, καὶ ἀφοῦ πῆ τρεῖς φορές: «Κρύωσε, κακὸ μάτι!» ραντίζει μὲ τὸ χέρι της αὐτὸν πὸν πάσχει. Καὶ μὲ τὸν θρεμμένο ἀκόμη δείκτη τοῦ χεριοῦ της, χαράσσει στὸ μέτωπό του τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.

Ἔστερα κόβει ἓνα χαρτί σὲ σχῆμα ἀνθρώπου καὶ τὸ τρυπᾷ μὲ ἓνα θελόνη ἐνῶ ταυτόχρονα λέγει κάθε φορὰ καὶ ἓνα ὄνομα προσώπου ἀπὸ ἐκεῖνα πὸν ὑποθέτουν ὅτι εἶναι ἡ αἰτία τῆς θασκανίας.

Λέγει, π. χ. «Ξορκισμένο νὰ εἶσαι μάτι τοῦ πατέρα» καὶ τρυπᾷ τὸ χαρτί μὲ τὸ θελόνη, «καὶ σὺ μάτι τῆς μητέρας», καὶ τὸ ξανατρυπᾷ, αὐτὸ δὲ ἐξακολουθεῖ ἕως ὅτου πῆ ὅλα τὰ ὀνόματα.

Τέλος, ἀφοῦ ἀνάψῃ τὸ χαρτί, τὸ περιφέρει ἐν ὄσῳ καίεται 7 φορές γύρω - γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι ἐκείνου πὸν ἔπεσε θῦμα τῆς θασκανίας, καὶ ἀφοῦ κατῆ τελείως, μὲ τὴν στάχτη πὸν ἔμεινε, χαράσσει καὶ πάλι στὸ μέτωπό του τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.

2. Οἱ ἄνδρες χρησιμοποιοῦν καὶ ἄλλο ξόρκι γιὰ τὴ
θασκανία :

Στὸνομα τοῦ Θεοῦ σὲ ξεβασκένω
κι' ὁ Θεὸς νὰ σὲ γιάνη ἀπὸ κάθε κακό,
ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φουσοῦνε στοὺς κόμπους
ἀπὸ τὸ μάτι τὸ κακό, τὸ φθονερό.¹

ΞΟΡΚΙ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΓΚΑΜΑ ΤΟΥ ΦΙΔΙΟΥ²

Ὁ ἐξορκιστὴς ἀφοῦ θάλη τὸ δεξί του χέρι στὸ μέρος
ποῦ ὑπάρχει τὸ δάγκαμα τοῦ φιδίου, λέγει :

Σ' ἐξορκίζω, δηλητήριο καὶ φαρμάκι,
ἂν εἶσαι μέσ' στὸ αἷμα, νὰ πᾶς μέσα στὴ σάρκα,
κι' ἂν εἶσαι μέσ' στὴ σάρκα, νὰ πᾶς μέσα στὰ κόκκαλα,
κι' ἂν εἶσαι μέσ' στὰ κόκκαλα, νὰ πᾶς μέσα στὸ δέρμα,
κι' ἂν εἶσαι μέσ' στὸ δέρμα, νὰ πᾶς μέσα στὶς τρίχες,
κι' ἂν εἶσαι μέσ' στὶς τρίχες, νὰ πᾶς μέσ' στὸν ἀέρα!

1. Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι εἶναι παρμένοι ἀπὸ τὸ Κοράνι
(Κεφ. 113 στ. 4—5) γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μωάμεθ ὑπῆρχε
ἓνα εἶδος μαγγανείας —ποὺ ἐχρησιμοποίησαν μάλιστα καὶ αἱ
κόρες τοῦ Λομπέντ ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ Μωάμεθ— κατὰ τὸ
ὁποῖον ὅσοι ἤθελαν νὰ θλάσουν κάποιον φουσοῦσαν πάνω σὲ
κόμπους καμωμένους σ' ἓνα σχοινί, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐπρόφε-
ραν μαγικὰ λόγια. "Ἄλλοι βλέπουν σ' αὐτὴ τὴ μαγγανεία τὸ
σημερινὸ «ἀμπόδεμα» ποὺ ἦταν γνωστὸ καὶ στὸν Πλάτωνα (Νό-
μοι Θ') καὶ στὸν Ἡρόδοτο (Β' 18). Πλουσία βιβλιογραφία
ὑπάρχει στὸ ἄρθρο: Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ Κατάδε-
σμοι τοῦ κ. Φ. Κουκουλὲ (Λαογραφίας τόμ. Θ' καὶ Γ'), ἐπί-
σης τοῦ Cabanès, Les indiscrétions de l'Histoire (Τρίτη Σειρὰ
Παρισι. χωρὶς ἔτος ἐκδόσεως σ. 1—30).

2. Ἰδὲ σημ. 1 τῆς ἐπομένης σελίδος.

Σ' ἐξορκίζω στόνομα Ἐκείνου πὸν κάθεται στὸ Θρόνο!
καὶ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μου Ἀχμετ-ελ-Ριφάι!
καὶ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μου Σαὰντ - εντ - ντίν - ελ
[Γκιμπάουϊ!

Ἡ εἰρήνη ἄς εἶναι μαζί του!

ΓΙΑ ΤΑ ΦΙΛΙΑ

Δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρων.
Ἐθαγγ. Λουκάς (I', 19).

Ἀπὸ τὴν ἀρχαιοτάτη ἐποχὴ ἦσαν ἄγνωστοι οἱ «γόνι-
τες τῶν ὄφρων», ἐκεῖνοι δηλαδὴ σπῶν ὁποῖων τὴν πρόσ-
κλησι — χάρις σὲ κάποια ὑπερφυσικὴ δύναμι— ὑπακού-
ουν τὰ φίδια, καὶ πὸν μποροῦν, ἐξουδετερώνοντας τὸ δη-
λητήριό τους νὰ τὰ μεταβάλλουν σὲ ἀκίνδυνα, νὰ τὰ πιά-
νουν ἄφοβα, νὰ τὰ θάζουν στοὺς κόλπους των κλπ. Ὅ-
πως δὲ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ ὡς «γόνιτες» ἐφημίζοντο οἱ
Ψύλλοι, ἔτσι στὴ νεωτέρα Αἴγυπτο εἶναι οἱ «Ριφάϊ» δη-
λαδὴ οἱ ὄπαδοι τῆς αἰρέσεως πὸν ἴδρυσε ὁ Ἀχμετ Ἐλ-
Ριφάϊ.¹

1. Διὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἰδέ: Ψάμ. ΔΗ' 6 Ἐκκλησ. I' 11—Ἰερμ. Η' 17—Ἰσ. Γ' 3 Ἀριστοτέλης περὶ τῶν ἀκρωσμ. 151—Αἰλιανοῦ, Περὶ ζώων ἰδιωτ. Α' 57 Πλιν. Φυσ. Ἱστορ. Ζ' 2, Η' 38, ΚΗ' 6—Στραβ. ΙΖ' 44—Σίλιον τοῦ Ἰταλικοῦ Γ' 302—Βιογ. Αἰνεσίας Ζ' 7δ3 κλπ. Böhmcr. De Psyllorum Marsorum et Ophiogenum adversus serpentes virtute (Λειψ 1745). Διὰ τὴν νεωτ. Αἴγυπτον ἰδέ: J. Bruce Travels to discover the source of the Nile (Ἐδινβ 1790, τόμ. 1' σελ. 208) W G Browne. Travels in Africa Egypt and Syria (Λονδ 1799, σ. 84, 104) H. von Schubert Reise das Morgenland (Erlang'n 1819, τόμ. Β' σ. 115)—Laborde, Commentaires Géographiques sur l'Exode (Παρ.

1. Ἐδῶ ἓνας «Ριφάϊ» καλεῖ τὸ φίδι νὰ θγῆ ἀπ' ἐκεῖ πού εἶναι κρυμμένο :

*Κανένας νικητῆς δὲν μπορεῖ νὰ νικήσῃ τὸ Θεό,
καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰναι ἀπ' τὸν Ἀλλάχ πιὸ δυνατός.
Ἦ Σὺ πού ἔρχεσαι καὶ μὲ βοηθᾶς
κάθε φορὰ πού θρῖσκομαι σὲ στενοχώρια
καὶ τῆ στιγμῆ πού σ' ἔχω ἀνάγκη!
Στὸ ὄνομα τοῦ Ἱεροῦ Τόπου¹ καὶ τοῦ Ἱεροῦ Βιβλίου,²
στὸ ὄνομα Ἐκείνου πού ἡ λάμπις Του
ἀνοίγει ὅλες τὶς πόρτες, σ' ἐξορκίζω
νὰ ἔθγῃς ἔξω καὶ νὰ ὑπακούσῃς στὸ νόμο!
Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ὄλων τῶν Δυνάμεων!
σὲ προσκαλῶ μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Κυρίου μου
καὶ ἀρχηγοῦ τῆς αἰρέσεώς μου Ἀχμετ Ἐλ - Ριφάϊ!
Στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μου Σολομών, πού κυβερεῖ τὰ ἐρ-
[πετά!
καὶ στὸ ὄνομα τῶν τεσσάρων Σοφῶν!
(Ἐδῶ τὸ φίδι παρουσιάζεται)
Εἰρήνη μαζί σου! Δὲν θὰ σοῦ κάμω κακό!*

ΓΙΑ ΤΑ ΕΝΤΟΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΠΕΤΑ

“Οταν πρόκειται νὰ κοιμηθῆ κανεὶς στὸ ὑπαιθρο, γιὰ νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ τὰ ζώφια καὶ τὰ ἐρπετά, χαράσσει γύρω του ἓνα κύκλο καὶ λέει τρεῖς φορές :

1841, σ. 22—27)—Vigouroux, La bible et les découvertes modernes (Παρ. 1896, τόμ. Β' σ. 298 καὶ 593)—Tristan, The natural history of the Bible (Λονδ. 1899)—Lane loc. cit. σ. 248, 390 — Ἐπίσης εἰς Λεξικὸν τῆς Βίβλου τόμ. Β', στήλη 594.

1. Τῆς Μέλκας.

2. Τοῦ Κοραίου.

*Ἄρχοντά μου Σαάντ-εντ-ντίν Γκιμπαουί,
μακρὰ ἀπὸ μένα οἱ στρατοὶ σου¹ οἱ φοβεροί,
ὅσοι ἀπ' ἔξω εἶναι, ἄς μὴ πλησιάσουν
κι' ὅσοι 'ναι μέσα ἐδῶ, ἄς μὴ δαγκάσουν.
Κι' ἡ Σούρα² «Για - Σίν»³ ἀπ' τὸ Κοράνι τὸ ἱερὸ
ἄς μὲ φυλάῃ ἀπὸ κάθε τι κακό.*

ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΥΔΙΑΣΜΑ

Ὅταν μουδιάζῃ τὸ πόδι, τοῦ χτυποῦν τὸ γόνατο
ἐπαναλαμβάνοντας τρεῖς φορές :

*Θυμήσου πὼς λογαριασμὸ
καὶ σὺ θὰ δώσης στὸ Θεό.*

Κι' ἔτσι τὸ πόδι —λένε— μπρὸς στὴν ἀπειλὴ αὐτή, γί-
νεται ἀμέσως καλά.

ΓΙΑ ΝΑ ΠΡΟΦΥΛΑΧΘΟΥΝ ΤΑ ΝΕΟΓΕΝΝΗΤΑ

Συμβαίνει πολλές φορές. Ὑστερα ἀπὸ τὴν γέννησι ἐ-
νὸς παιδιοῦ, ὅλα τὰ ἄλλα πού γεννιοῦνται νὰ πεθαίνουν.
Αὐτὸ τὸ ἀποδίδουν σὲ κάποια μυστηριώδη δύναμι πού
ἐξασκεῖ τὸ πρῶτο παιδί καὶ ἐμποδίζει νὰ ζήσουν τὰ ἄ-
δέλφια του.

Γιὰ νὰ ἐξορκίσουν τὸ κακὸ αὐτό, φοροῦν στὸ παιδί

1. Δηλαδή τὰ ἔντομα καὶ τὰ ἔρπετά.

2. Σούρα σημαίνει κεφάλαιο τοῦ Κορανίου.

3. «Γιὰ - Σίν» εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ 3θου κεφ. τοῦ Κορανίου
γιατὶ ἀκριβῶς ἀρχίζει μὲ τὰ γράμματα τοῦ ἀραβικοῦ ἀλφαβή-
του «Γιὰ» καὶ «Σίν».

Ένα στεφάνι ἀπὸ φτερά, τὸ θάζουν ἀνάποδα πάνω σ' ἓνα γαδουράκι καὶ τὸ γυρίζουν ὕστερα μέσα στὸ χωριό, ἐνῶ τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς πού ἀκολουθοῦν, τραγουδοῦνε :

*Τὸ παιδάκι πὸν φοράει τὰ φτερά,
 πότε πιά, Θεέ, θὰ μεγαλώση,
 ἢ καλὴ του ἢ μαννούλα, πῶς ποθεῖ
 νὰ τὸ δῇ γαμπρό, νὰ καμαρώση.*

Τὸ ξόρκισμα αὐτὸ γίνεται τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς μητέρας, γιὰ νὰ ζήση τὸ παιδί πὸν πρόκειται νὰ γεννηθῇ.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΑΙΜΟΝΙΖΟΜΕΝΟΥΣ

*Ἐφάνη πρῶτον Μαρία τῇ Μαγδαληνῇ
 ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια.
 Εὐαγγ. Μάρκος (16, 9).*

Μέσα στίς τόσες πολλές προλήψεις πὸν συναντᾷ κανεὶς στὴν Αἴγυπτο, ξεχωριστὴ θέσι κατέχει ἡ πίστις¹ στὰ

1. Ἡ πίστις αὐτὴ εἶναι πολὺ παλαιά. Πρβλ. : Εὐριπίδ. Φοῖνις. 888—Ξενοφ. Ἀπομν. Α' α' 9 — Πλουτ. Μάρκελ. 23 — Τερτουλλ. ἀπολογ. ΚΓ' 1, 410—Ἰερωνύμου Adv. Vigil. 10, 23—Τωβίας ΣΤ' 8, Η' 2—Φλαβ. Ἰωσ. Κατὰ Ἰουδ. Η' β' 5—Ribet, La Mystique Divine distinguée des contrefaçons diaboliques (Παρ. 1883) — Maspero, Hist. anc. des peuples de l'Orient classique (Παρ. 1895) — Stapfer, La Palestine aux temps de Jésus Christ (Παρ. 1885) — Witton Davies. Magie, Divination & Demonology (Λονδ. 1898) — B. Sanglé, Folie de Jésus (Παρ. 1909, Β, 100) — H. Durville & Jagot, Hist. du Magnétisme et du Psychisme (Παρ. σελ. 229—272) — Pieroult, Mémoire sur l'affaire des Possédées de Louviers (1858). Καὶ Λεξ. Βίβλου καὶ Dict. Apolog. de la Foi Catholique, εἰς

«πονηρά» ἢ «κακὰ πνεύματα» πού, ὅπως πιστεύουν, εὐκολα μποροῦν νά μποῦν στοῦ σώμα τοῦ ἀνθρώπου καί νά διευθύνουν αὐτὰ τὰς πράξεις του, χωρίς νά εἶναι δυνατόν νά τὰ διώξῃ κανεὶς ἀπ' ἐκεῖ, παρὰ μόνο μὲ μιὰ ὠριμένη τελετή, πού οἱ ἰθαγενεῖς ὀνομάζουν «ζάρ».

Γιὰ μιὰ περιγραφή τῆς τελετῆς αὐτῆς, μὲ ὄλες τὶς λεπτομέρειες καί μὲ ὅλα τὰ ξόρκια καί τὶς προσευχὲς πού λένε —καί πού τὸ κείμενο τῶν περισσοτέρων ἔχει τόσο παραφθορῇ ὥστε σὲ πολλὰ μέρη νά καταντᾷ ἐντελῶς ἀκατάληπτο—, θάπρεπε νά διαθέσωμε ἓνα πολὺ μεγαλύτερο χῶρο. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ δὲν ἦτο δυνατόν, ἐπιπροτιμήσαμε, παρὰ νά μὴν τὴν ἀναφέρωμε τελείως, νά δώσωμε ἔστω καί μιὰ σύντομη περιγραφή, πού ἂν δὲν εἶναι, ὅπως εἴπαμε, πλήρης, εἶναι ὅμως ἀρκετὴ γιὰ νά δώσῃ στοὺν ἀναγνώστη μιὰ ἰδέα τῆς ἰδιόρρυθμης αὐτῆς τελετῆς.

Ἡ πάσχουσα, λοιπόν, ἀπὸ «κακὰ δαιμόνια» —γιατὶ κατὰ 90% πρόκειται γιὰ ὑστερικές ἢ νευροπαθεῖς γυναῖκες— γιὰ νά μάθῃ τί εἶδος «αἱματηρᾶς θυσίας θά χρειασθῇ γιὰ νά γίνῃ καλά, ἀπευθύνεται στὴν ἐξορκίστρα τῆς γειτονιάς, ἢ ὁποῖα καί τῆς ζητεῖ, γιὰ ν' ἀποφανθῇ, κάτι πού ἐχρησιμοποίησε ἢ ἄρρωστη, μαντῆλι, πουκάμισο, κόσμημα κλπ.

Αὐτὸ θάζει ἢ ἐξορκίστρα κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρη της τὴν νύχτα καί βλέπει —λέγει— στοῦ ὄνειρό της, τὸ εἶδος τοῦ «σφαχτοῦ» πού θά χρειασθῇ. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ κανονίζει ἀναλόγως μὲ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασι τῆς ἀσθενοῦς καί ἀναλόγως ζητᾷ: περισσότερα ἢ ὄρνιθες ἢ πάπιες ἢ χῆνες ἢ ἀρνὶ ἢ καί ὅλα μαζί, ἂν πρόκειται γιὰ καμμιά πολὺ πλουσία.

τὰ ἀγερ. ἄθρα ὄπρυ ναι ἄλλη βιβλιογρ. — Saintyves Essais de Folklore biblique, Magie, mythol. & miracles dans le nouveau et anc testament.

Ἐφοῦ κανονισθῆ τὸ εἶδος τοῦ σφαχτοῦ καὶ ἀποφασισθῆ ὀριστικὰ ὁ ἐξορκισμός, στὸ σπίτι τῆς δαιμονιζομένης — ἢ ὅποια καθ' ὄλο τὸ διάστημα τῆς τελετῆς λέγεται «ἀρούσα» (νύφη) καὶ θάφει μάλιστα, ὅπως καὶ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου, τὰ χέρια τῆς μὲ «χέννα»— γίνονται διάφορες προετοιμασίες : Μέσα σ' ἓνα μετάλλινο δίσκο πού ἔχουν τοποθετήσῃ πάνω σ' ἓνα στρογγυλὸ τραπέζι, σὴ μέση τοῦ δωματίου, θάζουν ἓνα πιάτο μὲ 7 διάφορα πράγματα : φουντούκια, καρύδια, ἀμύγδαλα, σουντάνια, κουφέττα, στραγάλια καὶ σπόρους ξηροῦς καρπουζιοῦ.

Γύρω ἀπὸ τὸ πιάτο εἶναι ἓνα κομμάτι σαποῦνι, λίγος πράσινος καφὲς καὶ ἓνα κεφάλι ζάχαρι, πού προορίζονται γιὰ τὴν «σέχαν», δηλαδὴ τὴν ἀρχιεξορκίστραν. Μέσα σ' ἓνα ἄλλο πιατάκι γεμᾶτο πίτυρα, στηρίζουν 5 μικρὰ κεράκια, πού πρέπει ν' ἀνάθουν ὄλο τὸ διάστημα τῆς τελετῆς καὶ τὰ ὅποια ἀνανεώνονται κάθε φορὰ πού λυώσουν. Ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοῦ τραπεζιοῦ ἀνάθουν ἐπίσης δυὸ μεγάλες λαμπάδες.

Αἱ ἐξορκίστρες, κάτασπρα ντυμένες, εἶναι πέντε καὶ ἔχουν μαζί των 4 τύμπανα, —2 μεγάλα («μάζχαρ») καὶ 2 μικρὰ («τάμπλες») — καὶ ἓνα ντέφι («ρί»). Ἡ «σέχα» κρατεῖ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς ἄρρωστης ἓνα θυμιατὸ ἀναμμένο καὶ ἀρχίζει τὴν ἐπίκληση :

*Ἄς ποῦμε τὴ Φάτχα¹ γιὰ χάρι τοῦ Προφήτη,
γιὰ χατῆρι τῶν φίλων καὶ μαθητῶν τοῦ Προφήτη,
γιὰ τὸν Ὅσμαν² καὶ τὸν Ἄλη²*

1. «Φάτχα» θὰ πῆ εἰσαγωγή. Εἶναι ὁ τίτλος τοῦ α' κεφαλαίου τοῦ Κορανίου. Οἱ μουσουλμάνοι τὴν λένε πάντα ὅταν προέκειται νὰρχίσουν κάτι σπουδαῖο. Ὅπως, ἀκριβῶς, οἱ χριστιανοὶ κάνομε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.

2. Ὁ 3ος καὶ ὁ 4ος Χαλίφης τοῦ Ἰσλάμ.

Καὶ ὅσοι ἀγαποῦν τὴν ὠμορφιὰ τοῦ Προφήτη,
ἄς προσευχηθοῦν!

Ἄς ποῦμε τὴ Φάτχα γιὰ χατῆρι τῆς «Κάαμπας»¹
τῆς Σεβαστῆς, τῆς Μακαρίας κατοικίας τοῦ Θεοῦ!
Ἄς ἀνάψωμε τὸ θυμιατὸ καὶ ἄς προσευχηθοῦμε
στοὺς Λαμπεροὺς Φῶς! Ὡ σὺ πού θεραπεύεις κάθε κακό!
Ὡ Κύριοί μου! Βοηθήστε με!

Γιὰ χατῆρι τοῦ Προφήτη τοῦ Γαλήνιου!
Ζητῶ τὴν προστασία τῆς «Ἡμέρας τῆς Ἀναστάσεως»!²
Δεχθῆτε αὐτὸ τὸ θυμίαμα
καὶ δώστε της πίσω τὴν ὑγεία καὶ τὴ δύναμι.
Μὴν κάμετε κακὸ στοὺς σῶμα της.

Μὰν ταράσσετε τὸν ὕπνο της.

Πάρτε πίσω ὅ,τι εἶναι δικό σας.

Ἀφήστε τὴν καρδιά της ἤρεμη.

Ἄς ποῦμε τὴ Φάτχα, γιὰ τὸν «Μάμμα»³
καὶ γιὰ τὸν Βεζύρη του, γιὰ τὴν «Ἀουῖσα-Δάλλα»³
καὶ γιὰ τὴν «Ζαουῖνα-Δάλλα»³ πού κατέχουν τὶς γυναικες!⁴

Ἄμέσως ὕστερα ἀρχίζει μιὰ ἀτελείωτη σειρὰ ἀπὸ ξόρκια καὶ «ἐπικλήσεις» γιὰ διάφορα δαιμόνια καὶ σὲ διάφορους ἦχους, πού ἐλάχιστα διαφέρουν μεταξύ των.

Κάθε ξόρκι ψάλλεται πρῶτα ἀπὸ μιὰ ἐξορκίστρα, ὕστερα τὸ ἐπαναλαμβάνουν ὅλες μαζί ἐνῶ τὰ τύμπανα καθ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν παύουν τὴ μονότονη καὶ ἐκνευριστικὴ μουσικὴ των.

1. Ἰδὲ σημειώσιν σελίδος 28.

2. Ἡ ἡμέρα τῆς «δευτέρας παρουσίας τῶν χριστιανῶν».

3. Μάμμα, Ἀουῖσα-Δάλλα καὶ Ζαουῖνα-Δάλλα εἶναι ὀνόματα πονηρῶν πνευμάτων. Τὰ ἴδια εὐρίσκομε καὶ σὲ ἄλλες μουσουλμανικὲς χώρες. (Πρόβλ. Legey, Le Folklore Marocain, Παρ. 1926).

4. Ὅταν πρόκειται γιὰ ἄνδρες ἢ «προσευχή» εἶναι ἄλλη.

“Όταν ἡ «ἄρούσα» ἀκούσῃ μιὰ ἐπίκλησι πού ἀπευθύνεται στοῦ κακοῦ πνεύμα πού τήν κατέχει, σηκώνεται ἀμέσως καί ἀρχίζει ἕνα *suī gneperis* χορό, μέ ἄτακτα σκιρτήματα τοῦ σώματος, πού ὅσο χορεύει γίνονται καί γρηγορώτερα. Ἄλλως τε καί τὰ τύμπανα ἐπιταχύνουν τήν παράξενη μουσική των. Τό χορό σταματᾷ μόνον ἅμα παύσουν τὰ ὄργανα, ἐκτός ἂν κουρασθῇ ἡ λιποθυμήσῃ πρίν, πρᾶγμα πού συμβαίνει ὄχι καί πολύ σπανίως.

Ἄν μεταξύ τῶν γυναικῶν πού ἔχουν προσκληθῇ στήν τελετή ὑπάρχει καμμιά πού, χωρίς νά τὸ ξέρῃ, κατέχεται ἀπὸ κάποιο πνεῦμα καί ἀκούσει τήν ἐπίκληση πού ἀπευθύνεται στοῦ πνεύμα ἐκεῖνο, σηκώνεται καί αὐτὴ ἀμέσως —ἀσυναίσθητως, ὅπως πιστεύουν— καί ἀρχίζει μαζί μέ τίς ἄλλες τὸν ἰδιόρρυθμο αὐτὸ χορό.

Ἡ τελετή συνεχίζεται 7 ἢ 8 δλόκληρες ὥρες, ἕως ὅτου δηλαδή κατὰ τὰς 11 μ. μ. ἡ «ἄρούσα» κουρασμένη, πηγαίνει νά κοιμηθῇ, ἀφοῦ ξαναθάψῃ καί πάλι τὰ χέρια καί τὰ πόδια της μέ χέννα.

Τὴν ἄλλη μέρα θά γίνῃ ἡ «αἵματηρὰ θυσία». Ἡ «σέχα» κρατεῖ καί πάλι τὸ ἀναμμένο θυμιατὸ στοῦ κεφάλι τῆς ἀρούσας καί ἀρχίζει τὴν προσευχὴ τῆς παραμονῆς, πού ἐπαναλαμβάνουν ὕστερα καί αἱ ἄλλες ἐξορκίστρες. Ἐπειτα, ἀφοῦ τραγουδήσουν καί ἄλλα πολλὰ ξόρκια, ἀρχίζουν τὴν παράδοξη καί πρωτότυπη τελετὴ τοῦ «ζάρ».

“Όταν γιὰ τὴ θυσία προορίζεται ἕνα ζευγάρι ζῶων (περιστέρια, πάπιες κλπ.), ἡ «ἄρούσα» χορεύει κρατῶντας τὸ ἀρσενικὸ μέ τὸ ἕνα χέρι καί τὸ θηλυκὸ μέ τὸ ἄλλο. Ἐνῶ, ἀναλόγως μέ τὸ εἶδος τοῦ ζώου, αἱ ἐξορκίστρες ψάλλουν καί ὠρισμένο ξόρκι, πάντα μέ τὴ συνοδεία τῶν τυμπάνων.

“Όταν ὅμως πρόκειται γιὰ ἀρνί, ἡ ἀρούσα τὸ καθαλικεύει καί γυρίζει γύρω - γύρω μέσ’ στοῦ δωμάτιο, ἐνῶ

αί έξορκίστρες τραγουδοῦν καί πάλι τὸ κατάλληλο γιὰ τὴν περίπτωσι ζόρκι.

Καί ἀρχίζει ἡ θυσία :

Τὸ ἀρνί, ποῦ θυσιάζουσι πάντοτε πρῶτο, σφάζεται ἀπὸ ἓνα χασάπη στὸ διπλανὸ δωμάτιο μέσα σὲ ἓνα «τίστ». ¹ “Υστερα, ἀφοῦ μεταφέρουσι ἄλλοῦ τὸ ζῶον, ἡ ἀρούσα μπαίνει μέσα στὸ «τίστ» καί βρέχει μὲ τὸ ζεστὸ ἀκόμη αἷμα τὰ χέρια καί τὰ πόδια της καί ραντίζει μὲ αὐτὸ καί τὰ ροῦχα της.

Τὰ ἄλλα ζῶα (πάπιες, ὄρνιθες κλπ.) σφάζονται ἀπὸ τὴν σέχα σ’ ἓνα μεγάλο ταψί, χρησιμοποιεῖ δὲ πάλι ἡ ἄρρωστη τὸ αἷμα γιὰ νὰ βρέξῃ τὰ ροῦχα της.

Τὰ περιστέρια, ἐξαιρετικῶς, σφάζονται πάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τῆς ἀρούσας, ὥστε νὰ τὴν περιβρέξῃ τὸ αἷμα.

Συνήθως κατὰ τὸ μεσημέρι τῆς ἄλλης ἡμέρας ἡ ἀρούσα κάνει ἓνα μπάνιο καθαριότητος καί ἀλλάζει τὰ ροῦχα της. Πολλές ὁμως ἐξακολουθοῦν νὰ φοροῦν τὰ ματωμένα ροῦχα μιὰ ὀλόκληρη ἐβδομάδα.

Ἡ σέχα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χρηματικὸ της δῶρο πέρνει τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ζῶα, ἂν ἦσαν ζευγάρι ἢ, ἂν ἦτο ἀρνί, ἓνα ὀλόκληρο πόδι. “Ἄν τὰ σφαχτὰ ἦσαν πολλά, τὰ μισὰ ἀνήκουσι δικαιοματικῶς στὴ σέχα.

Αἱ ἄλλες ἐξορκίστρες πέρνουσι μόνον χρηματικὸ δῶρο.

Τὰ πτερά καί τὰ ἄλλα μέρη τῶν ζῶων ποῦ θὰ μείνουσι μετὰ τὸ καθάρισμά των, μαζὶ μὲ ἓνα ὀλόκληρο ψωμί καί ἓνα κομμάτι ζάχαρι ρίχνονται στὸ ποτάμι.

1. “Ἐνα εἶδος μεγάλου ταψιοῦ ποῦ οἱ ἰθαγενεῖς χρησιμοποιοῦσι γιὰ τὴν πλύσι των.